

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Tomáš Maxa

Humanitární intervence

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. PhDr. Veronika Bílková, Ph.D., E.MA

Katedra: Katedra mezinárodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 28. dubna 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Praze dne 3. května 2010

Podpis

Tímto bych rád poděkoval vedoucí mé diplomové práce

JUDr. PhDr. Veronice Bílkové, Ph. D., E. MA za vstřícnou pomoc při vypracování této práce, zvláště pak za trpělivost při zodpovídání všech mých dotazů.

Obsah

Úvod.....	1
1. Pojem humanitární intervence.....	5
2. Vývoj humanitární intervence.....	8
2.1 Humanitární intervence před první světovou válkou	8
2.2 Snahy o omezení <i>ius ad bellum</i> po 1. světové válce	12
2.3 Charta OSN a kogentní zákaz použití síly	13
2.4 Kogentní a dispozitivní normy mezinárodního práva	13
2.5 Obecné mezinárodní právo a ochrana lidských práv	14
3. Odpovědnost za porušení kogentních norem mezinárodního práva	18
4. Donucení v mezinárodním právu	21
5. Postavení humanitární intervence v mezinárodním právu	25
5.1 Došlo přijetím Charty OSN k zákazu humanitární intervence?	25
5.1.1 Vztahuje se čl. 2 odst. 4 Charty i na použití síly v souladu s cíly OSN?	26
5.1.1.1 Jazykový výklad.....	26
5.1.1.2 Teleologický výklad.....	27
5.1.1.3 Systematický výklad	29
5.1.1.4 Historický výklad	29
5.1.2 Je humanitární intervence namířena proti „územní celistvosti“ nebo „politické nezávislosti“?	30
5.1.3 Dílčí závěr: právní status humanitární intervence v době přijetí Charty OSN.....	31
5.2 Vývoj v oblasti lidských práv po druhé světové válce.....	32
5.3 Pokus o harmonické skloubení: využití kapitoly VII Charty	33
5.4 Humanitární intervence jako mezinárodní obyčej	36
5.4.1 Vznik mezinárodního obyčeje kogentní povahy	37
5.4.2 Zásahy států ospravedlňované humanitárními důvody v době studené války	39
5.4.2.1 Intervence Indie ve Východním Pákistánu (1971)	39
5.4.2.2 Intervence Vietnamu v Kambodži (1978-1979).....	41
5.4.2.3 Intervence Tanzanie v Ugandě (1979)	42
5.4.3 Právní status humanitární intervence v době studené války.....	43
5.4.4. Zásahy států ospravedlňované humanitárními důvody po ukončení studené války..	45
5.4.4.1 Intervence západních států v severním Iráku (1991).....	46
5.4.4.2 Intervence NATO v Jugoslávii (1999).....	47

5.4.5 Postavení humanitární intervence v současném mezinárodním právu.....	51
5.5 Humanitární intervence jako jev nelegální, avšak legitimní?	53
5.6 Responsibility to Protect	55
Závěr	58
Seznam zkratek	62
Seznam použité literatury:.....	63
Abstract	67
Klíčová slova.....	69

Úvod

Objektivní právo představuje systém norem, které upravují určité společenské vztahy. Tyto normy by měly být na takové úrovni, aby si subjekty těchto vztahů byly vědomy toho, jaké jednání je v souladu s těmito normami a které již rámec těchto norem překračuje. Avšak jak v právu vnitrostátním, tak v právu mezinárodním se vyskytují právní normy, které jsou příliš obecné, které je možné vykládat několika způsoby, nebo které se dostávají do konfliktu s jinými normami, přičemž řešení tohoto konfliktu není jednoznačné. V právu mezinárodním jsou navíc některé právní normy obsaženy v mezinárodním obyčeji, jenž se v mnoha případech vyznačuje právní nejistotou, která se týká nejen přesného obsahu pravidla, které obsahuje, ale v některých případech i jeho samotné existence. Subjekty právních vztahů, které jsou upraveny takovými normami, se tak ocitají v právní nejistotě o tom, jaké jednání je v souladu s právem a které je již protiprávní. Mimo to existují i právní normy, které se od ostatních norem liší důležitostí hodnot, které chrání nebo které představují určité fundamentální pravidlo. Do obou těchto množin můžeme zařadit právní normy, které bude třeba aplikovat při právním posouzení humanitární intervence, tedy Radou bezpečnosti neautorizované použití síly proti jinému státu bez jeho souhlasu, které směřuje k zastavení porušování základních lidských práv.

Odpověď na otázku, nakolik je stát vázán normami mezinárodního práva při zacházení se svým obyvatelstvem, doznala v posledním půlstoletí značný vývoj. Přitom prakticky až do konce druhé světové války byla odpověď na tuto otázku poměrně jednoznačná – zacházení státu s vlastním obyvatelstvem je vnitřní doménou státu a obecné mezinárodní právo proto do těchto záležitostí prakticky nezasahovalo. Po druhé světové válce však začíná převažovat přesvědčení, že zacházení s obyvatelstvem není vhodné přenechat pouze na jeho domácím státu. Do obecného mezinárodního práva se tak postupně dostávají pravidla, která omezují stát v zacházení s obyvatelstvem. Tento vývoj potvrdil Mezinárodní soudní dvůr v několika svých rozsudcích. Dodržování lidských práv tak již nepředstavuje výlučnou doménu státu, ale je předmětem legitimního mezinárodního zájmu. O to víc, když určitá pravidla upravující zacházení státu s vlastním obyvatelstvem získala povahu *ius cogens*.

Otázkou však zůstává, jakým způsobem může být stát páchající vůči svému obyvatelstvu násilnosti, které jsou neslučitelné s jeho závazky vůči mezinárodnímu společenství, donucen k tomu, aby toto protiprávní jednání ukončil. Jinými slovy otázkou je, zdali vývoj v oblasti lidských práv doprovázel i odpovídající vývoj v oblasti donucení, který by zajistil efektivní vynucování takovýchto závazků. Je zřejmé, že klasické formy donucení, retorze a represálie, nebudou dostatečně účinné k tomu, aby přinutily provinilý stát k ukončení protiprávního zacházení s vlastním obyvatelstvem. V případě protiprávně jednajícího státu, který není ochotný ve svém jednání přestat, se tak může jako jediný vhodný nástroj jevit použití síly. Je však zřejmé, že uchýlení se k ozbrojenému zásahu naráží na jiný zákaz obsažený v současném mezinárodním právu, a to na zákaz použití síly ve vztazích mezi státy.

Při hledání odpovědi na tuto otázku se tak střetávají dvě ústřední hodnoty chráněné současným mezinárodním právem, a to ochrana lidských práv a udržení míru a bezpečnosti. Konflikt těchto hodnot je o to pikantnější, že normy, které je chrání, mají kogentní povahu. Vyřešení legálnosti či nelegálnosti humanitární intervence je tak závislé na vyřešení vztahu těchto kogentních norem. Dostávají se tyto normy do střetu? A pokud ano, která normě je třeba v tomto střetu dát přednost?

Pro vyřešení vztahu těchto dvou kogentních norem je proto nezbytně nutné určit, zdali se zákaz použití síly vztahuje na humanitární intervenci. Formulace tohoto zákazu totiž není natolik jednoznačná, aby svědčila o jasném závěru. Není přitom možné vycházet pouze ze standardních metod výkladu tohoto zákazu, který je obsažen v textu Charty OSN. Musíme zohlednit též praxi států, která by mohla při splnění dalších podmínek vést k závěru o vzniku mezinárodního obyčeje, který by obsahoval právo humanitární intervence, coby případnou výjimku ze zákazu použití síly.

Na základě předchozích řádků je více než jasné, na kterou otázku bude tato práce hledat odpověď. Je humanitární intervence podle současného mezinárodního práva legální či nikoliv? Při hledání odpovědi na tuto otázku je nutné zdůraznit skutečnost, že ani mezi znalci mezinárodního práva není shoda na právním hodnocení humanitární intervence. Ba právě naopak. Humanitární intervence představuje jedno z nejkontroverznějších témat současného mezinárodního práva a tomu odpovídá poměrně široké spektrum názorů na její postavení v mezinárodním právu.

Pavel Šturma¹ v této souvislosti uvádí čtyři možné právní kvalifikace humanitární intervence, a to jako (i) existující právo států, (ii) vznikající, ale ještě nikoli stabilizované právo, (iii) nikoli legální, ale toliko morální akt v případě výjimečné nutnosti, anebo (iv) jednoznačně protiprávní akt, protože neexistuje žádná možnost použít sílu na podporu humanitárních cílů bez mandátu RB OSN.

Důvodem pro výběr tohoto tématu byl nejenom můj zájem o mezinárodní vztahy a otázky použití ozbrojené síly, ale především zájem o západní Balkán, v jehož moderní historii hraje zásah států NATO v roce 1999, tedy nejvýznamnější případ humanitární intervence poslední doby, významnou roli. Ačkoliv mi v době bombardování Jugoslávie bylo třináct let, tehdejší dění jsem se zájmem sledoval. O zásah v Kosovu jsem se zajímal i v pozdějších letech, ale marně jsem hledal jednoznačnou odpověď na otázku legality tohoto zásahu. Během studií na Právnické fakultě Univerzity Karlovy jsem měl příležitost seznámit se s možnými variantami právního hodnocení zásahu NATO, svůj názor jsem si však vytvořil až na základě této práce.

Základní rámec pro vypracování této práce mi poskytl článek Romana Barinky *Status humanitární intervence v mezinárodním právu*² uveřejněný v časopise Právník. Cenné informace jsem našel i ve sborníku *Právní následky mezinárodně protiprávního chování*³ a v časopise *Acta Universitatis Carolinae Iuridica* č. 3/2005, který byl věnován otázkám mezinárodní bezpečnosti. Opomenuty nemohou být ani dvě nejvýznamnější české učebnice mezinárodního práva, *Mezinárodní právo veřejné*⁴ od Pavla Šturmy a Čestmíra Čepelky a *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*⁵ od Jiřího Malenovského. Podnětná byla i kniha Jana Ondřeje *Odzbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti*⁶. Pokud jde o zahraniční zdroje, mohl jsem díky svým jazykovým schopnostem čerpat pouze z anglicky psaných knih. Velice přínosné pro mě bylo využívání internetové stránky

¹ Čepelka, Č., Šturma, P. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 688.

² Barinka, R., *Status humanitární intervence v mezinárodním právu*. Právník 9/2003, str. 855-900.

³ Šturma, P. (editor), *Právní následky mezinárodně protiprávního chování*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2007.

⁴ Čepelka, Č., Šturma, P. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008.

⁵ Malenovský, J., *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. vydání. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2008.

⁶ Ondřej, J., *Odzbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005.

books.google.cz, která obsahuje, byť zpravidla v omezené podobě, některé knihy, které lze v České republice získat pouze obtížně.

Samotný text předkládané práce se skládá z pěti kapitol. Po úvodu následuje kapitola, ve které je věnována bližší pozornost obsahu pojmu humanitární intervence, který není chápán zcela jednotně. Po stanovení obsahu pojmu humanitární intervence pro účely této práce následuje shrnutí vývoje humanitární intervence, resp. řešení vztahu mezi použitím síly a ochranou obyvatelstva před krutým zacházením v průběhu vývoje mezinárodního práva. Třetí kapitola obsahuje stručné shrnutí odpovědnostních následků plynoucích pro stát, který porušil kogentní normu mezinárodního práva, v další kapitole je věnována pozornost možnostem donucení takto provinilého státu ke splnění odpovědnostních následků. Rozhodující část této práce je však obsažena v páté kapitole, která se zaměřuje na status humanitární intervence v moderním mezinárodním právu. Pro řešení této otázky jsem se nejprve zaměřil na zodpovězení otázky, zda se zákaz použití síly obsažený v Chartě OSN vztahoval na humanitární intervenci v době jejího přijetí. Po rozhodnutí o této dílčí otázce se věnuji otázce, zdali prostřednictvím následné praxe států nedošlo ke vzniku mezinárodního obyčeje, který by umožňoval humanitární intervenci. Dílčí pozornost je věnována i konceptu Odpovědnost za ochranu, u jehož vzniku stálo právě řešení vztahu mezi použitím síly a ochranou lidských práv.

1. Pojem humanitární intervence

Již na samotný pojem humanitární intervence není nahlíženo jednotně. Definice humanitární intervence se pochopitelně odvíjí od toho, co pod ní jednotliví autoři zahrnují. Někteří autoři pojmají humanitární intervenci skutečně široce, když pod ní zahrnují nejen mezinárodní zásah s použitím síly, ale i neozbrojený zásah, tedy hospodářské, diplomatické a jiné sankce, popř. i poskytování humanitární pomoci. Toto pojetí však není moc časté.

Pokud pomíneme toto minoritní pojetí humanitární intervence, můžeme mezi jednotlivými definicemi najít určité společné znaky. Mezi ně patří:

- **Hrozba či použití síly jedním nebo více státy, resp. mezinárodní organizací, které směřuje proti jinému státu či státům.**
- **Důvodem je zabránění nebo zastavení rozsáhlého a závažného porušování základních lidských práv.** Jednotlivé definice se však liší v závislosti na tom, zdali tento důvod musí být výlučný, anebo stačí, když tento důvod nad ostatními důvody převažuje. Snaha zahrnovat pod humanitární intervenci pouze zásahy uskutečněné z výlučně humanitárních důvodů by však tento pojem značně omezovala, poněvadž zásahy prováděné z ryze humanitárních důvodů představují spíše nedostižný ideál. Prakticky u veškerých intervencí, které vedly k zastavení hrubého porušování lidských práv, hrály větší či menší roli i jiné než humanitární důvody. Jak uvádí např. zpráva Mezinárodní komise pro intervenci a státní suverenitu (ICISS), absence byť omezených vlastních zájmů zasahujícího státu je ideálem, který se jen málokdy stane skutečností⁷. Proto se přikláním k názoru, že není možné trvat na tom, aby se humanitární intervence opírala výlučně o humanitární důvody. Postačí, pokud tyto humanitární důvody budou převažovat.

I přes „změkčení“ požadavků kladených na humanitární intervenci se tento pojem nebude vztahovat na zásahy, které sice vedly k zastavení hrubého

⁷ ICISS, *The Responsibility to Protect, Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, Ottawa: The International Development Research Center, 2001, str. 35-36. Dostupné na <http://www.iciss.ca/report-en.asp> (navštíveno dne 18. února 2010).

porušování lidských práv, např. genocidy, avšak důvodem pro zásah nebyly humanitární důvody, resp. humanitární důvody hrály pouze okrajovou roli.

Samo určení důvodu, který stojí za intervencí, může být poměrně obtížné. Není možné se spoléhat výlučně na oficiální zdůvodnění zasahujícího státu, protože skutečné důvody plynoucí z okolností zásahu se mohou s těmi proklamovanými rozcházet. Posuzování skutkových okolností zásahu zase naráží na subjektivitu hodnocení.

- **Zásah je proveden bez souhlasu státu, proti němuž je síla použita.** Pod tento znak spadá jak situace, kdy je zásah proveden proti vůli tohoto státu, tak i situace, kdy stát nemůže souhlas poskytnout, např. z důvodu zhroucení státu. Jistou relevanci v tomto směru pochopitelně hrají i náležitosti tohoto souhlasu. Absence souhlasu státu odlišuje humanitární intervenci od mírových operací.

V některých bodech se však jednotlivé definice neshodují. Jednotlivé definice se liší v závislosti na tom:

- Zda pod pojem humanitární intervence spadají veškeré ozbrojené zásahy, které splňují výše uvedené tři znaky, nebo zdali pod tento pojem spadají pouze zásahy, které byly provedeny bez souhlasu Rady bezpečnosti OSN. V tomto ohledu proto můžeme rozlišovat mezi humanitární intervencí ve smyslu širším (tedy zahrnujícím i akce se souhlasem RB OSN) a užší (tedy pouze akce bez souhlasu RB OSN)
- Zda pod tento pojem zahrnovat i intervence na ochranu vlastních občanů zasahujícího státu nebo zda pod tento pojem zahrnovat pouze zásahy na ochranu osob, které nejsou příslušníky zasahujícího státu.

V současnosti prakticky nevyvolává spory skutečnost, že mezinárodní právo umožňuje provádět humanitárně motivované ozbrojené zásahy, které byly schváleny Radou bezpečnosti. RB OSN by sice měla hrát dominantní roli v otázkách použití síly, tento orgán nicméně postrádá výlučný monopol na použití síly. Dokud RB nepřijme opatření v reakci na ozbrojený útok, může napadený stát použít v rámci sebeobrany sílu k odražení útoku. Je však sporné, zdali v případě nečinnosti RB může být použita síla k zastavení hrubého porušování lidských práv. Jelikož předmětem této práce je právě zodpovězení této kontroverzní otázky, bude pro účely této práce pojem humanitární

intervence používán pouze pro humanitárně motivované použití síly bez mandátu RB OSN.

Pokud jde o státní příslušnost osob, v jejichž prospěch se zasahuje, převládá většinový názor, že pod humanitární intervencí nespádají zásahy na ochranu vlastních příslušníků zasahujícího státu. Humanitární intervence by proto měla směřovat na ochranu osob, které nejsou příslušníky zasahujícího státu, i když přitom nelze vyloučit, že ve svém výsledku bude zásah proveden i na ochranu některých vlastních občanů zasahujícího státu. Pro naplnění této definice humanitární intervence tak bude dostačovat, pokud zásah nebude proveden výlučně za účelem ochrany vlastních příslušníků v zahraničí.

Pro potřeby této práce je proto humanitární intervence definována jako hrozba či použití síly státem, skupinou států nebo mezinárodní organizací proti jinému státu, která je primárně zaměřena na zabránění nebo ukončení rozsáhlého a závažného porušování základních lidských osob, které nejsou příslušníky zasahujícího státu, a to bez souhlasu státu, proti jehož území je síla použita a bez souhlasu Rady bezpečnosti OSN.

Humanitární intervence jako taková není výslovně mezinárodněprávně upravena, proto v současném mezinárodním právu nenajdeme žádnou normu, která by výslovně stanovovala její legálnost, popř. podmínky, které musí být při jejím uplatnění splněny. Při posuzování její legálnosti se do střetu dostává suverenita státu, která je chráněna především normami zakazujícími vměšování do vnitřních pravomocí jiných států⁸ a ochrana základních lidských práv. Rozhodující pro právní posouzení humanitární intervence je však vyřešení kolize dvou pravidel kogentního charakteru: zákazem použití síly ve vztazích mezi státy a ochranou těch nezákladnějších lidských práv. Obtížné na tomto úkolu je, že některé z těchto norem jsou upraveny mezinárodním obyčejem, tedy nepsaným pramenem práva, ohledně kterého je menší právní jistota. Problematické však není pouze vyřešení střetu těchto dvou konkrétních kogentních pravidel. Komplikované je i samotné hledání odpovědi na otázku, jak postupovat v případě, že se do střetu dostanou dvě normy kogentního charakteru.

⁸ Barinka, R., op. cit., str. 857.

2. Vývoj humanitární intervence

2.1 Humanitární intervence před první světovou válkou

Pojem humanitární intervence má své kořeny již v raně novověkých mezinárodních vztazích, i když v poněkud jiném pojetí a v jiných souvislostech. Pro naše potřeby je důležitý především vývoj dvou oblastí mezinárodního práva - povinnosti plynoucí z obecného mezinárodního práva státu ohledně zacházení se svým obyvatelstvem a práva státu sáhnout k válce.

Z hlediska povinností státu při zacházení se svým obyvatelstvem je relevantní především jiné pojetí suverenity. Ve své knize *Šest knih o státu* definuje Jean Bodin suverenitu jako nezávislost státní moci na jakékoliv jiné moci uvnitř i vně státu. Suverenita má tedy svůj aspekt vnitřní a vnější. Tato definice suverenity je užívána dodnes, odlišné je však její tehdejší pojetí. Tradiční mezinárodní právo pojímalo suverenitu jako suverenitu absolutní. Toto pojetí znamenalo, že stát může sám a jednostranně stanovit zda a jak dlouho bude používat určitého pravidla mezinárodního práva⁹. Tomuto pojetí suverenity odpovídaly i některé rysy tradičního mezinárodního práva, mezi které patří mj. absolutní smluvní autonomie (tedy možnost derogace jakékoliv normy), nebo specifické následky protiprávního jednání státu. Protiprávním jednáním státu totiž nevznikala bez dalšího jeho mezinárodní odpovědnost, stát porušením své povinnosti pouze projevoval nezáměr o existující právní úpravu, následkem čehož nastupoval namísto právního vztahu vztah volnostní. Zabránit tomuto následku bylo možné pouze cestou nápravy toho, co bylo deliktem způsobeno¹⁰.

Na základě takto širokého pojetí suverenity bylo pouze na suverénovi, jakým způsobem bude spravovat své území a své obyvatelstvo. Státy tak nebyly omezovány, jakým způsobem mají zacházet se svým obyvatelstvem, a proto měly v tomto směru volnost. Dalo by se proto říci, že především v počátcích tradičního mezinárodního práva nebylo možné o pojmu humanitární intervence v právním slova smyslu vůbec hovořit, protože neexistovala mezinárodním právem

⁹ Seidl-Hohenveldern, I., *Mezinárodní právo veřejné*, Praha: ASPI, 2006. Str. 2.

¹⁰ Čepelka, Č., Šturma, P., *Mezinárodní právo veřejné*, op. cit., 8, str. 26.

normovaná ochrana obyvatelstva před krutým zacházením, zacházení s obyvatelstvem bylo plně v kompetenci státu a nepředstavovalo věc mezinárodního zájmu. Přesto principy humanitární intervence nalezneme v právu státu uchýlit se k válce, v koncepci tzv. spravedlivé války.

Spravedlivá válka představovala morální doktrínu, která se uplatňovala zhruba do 18. století. Podle této doktríny mohl stát zahájit válku pouze ze spravedlivého důvodu, jinak byla nelegální. Hugo Grotius, zakladatel přirozenoprávní školy, spatřoval jako jeden ze spravedlivých důvodů k zahájení války právě potrestání jiného suveréna za tyranii vlastního obyvatelstva. Tato tyranie však musela dosáhnout takových rozměrů, že porušovala právo přírody či práva národů, a to bez ohledu na to, že se zasahujícího státu tyranie přímo nedotýká. Sám Grotius si však byl vědom zneužitelnosti tohoto institutu. Zajímavé však je, že podle Grotia právo postavit se suverénovi (tehdy zpravidla panovníkovi), který se takovéto tyranie dopouští, nepřísluší tyranizovanému obyvatelstvu, ale pouze jinému suverénovi. K podobným závěrům dochází i další zástupci přirozenoprávní školy, např. Gentili nebo de Vattel.

Doktrína spravedlivé války však byla později oslabována tím, že válka byla spravedlivá vždy, kdy byl stát přesvědčen o tom, že je na jeho straně spravedlivý důvod. Chyběla proto objektivní kritéria toho, zdali důvod války je skutečně spravedlivý¹¹.

Názory přirozenoprávní školy však nebyly zcela přijímány stoupenci tzv. mezinárodněprávního pozitivismu. Podle tohoto myšlenkového proudu se v mezinárodním právu bez dalšího neuplatňují principy, které odvozujeme z lidské přirozenosti a rozumu. Mezinárodní právo je podle nich tvořeno pouze skutečným chováním států. Již tak oslabená doktrína spravedlivé války byla na základě skutečného chování států nahrazena pravidlem označovaným jako *ius ad bellum*, tedy pravidlem ničím neomezeného práva států uchýlovat se k válce. Absence zásahů států ve jménu humanity v 18. století navíc oslabovala argumenty ve prospěch humanitární intervence.

¹¹ Cassese, A., *International Law*. New York: Oxford University Press, 2003, str. 310.

K zásahům států, které jsou motivovány humanitárními hledisky, dochází až v průběhu 19. století. Tyto zásahy směřovaly především proti oslabené Osmanské říši, která v mnoha případech nebyla schopna udržovat pořádek ve svých provinciích. Tyto zásahy jsou také charakteristické tím, že bylo zasahováno ve prospěch křesťanského obyvatelstva Osmanské říše, které bylo vražděno, vyháněno či jinak perzekuováno.

První z těchto zásahů se uskutečnil v Řecku v době řeckého povstání. Řecké povstání proti osmanské nadvládě propuklo v roce 1821 a provázely ho masakry jak křesťanského, tak muslimského obyvatelstva. Evropské mocnosti sice zpočátku do průběhu povstání nezasahovaly, protože povstání chápaly jako vnitřní záležitost Osmanské říše, ovšem z důvodu přibývajících případů masakrů křesťanského obyvatelstva, stejně tak i s vzrůstajícími sympatiemi pro řecký národně osvobozenecý boj, zasáhly ve prospěch Řeků. Zásah byl proveden společnou akcí Velké Británie, Francie a Ruska a ve svém důsledku vedl k dosažení řecké nezávislosti.

Za další případ humanitární intervence je pokládán zásah Francie v Sýrii v letech 1860-1861. Tento zásah byl reakcí na neschopnost Osmanské říše zajistit křesťanům v Sýrii ochranu před násilnostmi ze strany muslimů, při nichž během čtyř týdnů zemřelo 11.000 křesťanů a 100.000 dalších bylo vyhnáno z domovů¹². Osmanská říše na protesty evropských mocností reagovala podepsáním dvou protokolů, které umožnily vyslat evropské jednotky do Sýrie, aby zde znovu nastolily pořádek. Protože byl tento zásah proveden se souhlasem státu, na jehož území docházelo k rozsáhlým násilnostem, je obtížné tento zásah zařazovat mezi případy humanitární intervence.

Podobné situace vedly i k zásahům Ruska v Bosně a Hercegovině a Bulharsku v letech 1877-1878, k zásahu Řecka, Bulharska a Srbska proti Osmanské říši v Makedonii v roce 1913 a některým dalším. Tyto zásahy však byly provedeny

¹² Murphy, S. D., *Humanitarian intervention: the United Nations in an evolving world order*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996, str. 53. Dostupné na http://www.google.ca/books?id=sZa_RIVjiSMC&pg=PA1991&dq=humanitarian+intervention&lr=&hl=cs&cd=4#v=onepage&q=&f=false (navštíveno dne 19. února 2010).

jednostranně. Na rozdíl od zásahů v Řecku a Sýrii zde nebyla širší dohoda evropských mocností.

Humanitární intervence této doby se však neomezovaly pouze na evropský kontinent. Spojené státy vstoupily v roce 1898 do války se Španělskem, kterou mj. zdůvodňovaly španělskou krutovládou nad kubánským lidem.

O tom, zda tyto zásahy, které byly zdůvodňovány humanitou, založily obyčej spočívající v právu státu zasáhnout proti jinému státu, který nerespektuje zásady lidskosti, se vedly spory již před první světovou válkou. Ve prospěch vzniku tohoto obyčeje hovoří relativní četnost případů, ve kterých státy intervenovaly ve prospěch perzekuovaného obyvatelstva v poměru k celkovému počtu ozbrojených konfliktů. Jeden ze zastánců práva humanitární intervence, Antoine Rougier, shledává, že humanitární intervence je v souladu s mezinárodním právem za splnění určitých podmínek¹³. Porušována musí být elementární lidská práva, která ohrožují přežití národa, a zasahující stát musí být nezaujatý, tedy nesmí sledovat jiné účely, než ochranu terorizovaného obyvatelstva. Rougier se proto vyslovoval spíše pro kolektivně prováděné zásahy, které by skýtaly větší záruku proti zneužití.

Proti vzniku takového obyčejového pravidla však mluví značná neurčitost takového pravidla. Ačkoliv státy své zásahy odůvodňovaly humanitárními ohledy, v mnoha případech sledovaly spíše jiné cíle. Ať už to byla snaha Ruska o přístup k Bosporu a Dardanelám, nebo snaha USA vytlačit Španělsko ze sféry svého vlivu. Ve vztahu k intervencím proti Osmanské říši je také problematické, že se zasahující státy opíraly především o dohody o ochraně křesťanského obyvatelstva v Osmanské říši, které nebyly Tureckem plněny. Zasahující státy tak neargumentovaly univerzálním právem humanitární intervence.

Nehledě na spory, které se ohledně vzniku obyčejového práva humanitární intervence vedly, sama humanitární intervence byla v souladu s pravidlem *ius ad bellum* extralegální, tedy nijak neodporovala tehdejšímu mezinárodnímu právu. Až do první světové války platilo v mezinárodním právu, že každý stát mohl

¹³ Tamtéž, str. 48.

kdykoli sáhnout ke zbrani při vymáhání svých nároků vůči jinému státu, při řešení sporů s jiným státem nebo při provádění své zahraniční politiky¹⁴. Humanitární důvody proto sloužily spíše jako ospravedlnění války. Podle A. Casseseho¹⁵ právě možnost neomezeného práva států uchýlovat se k válce znamenala nemožnost vytvoření zvláštních práv států k použití síly, jako je např. právo na sebeobranu. To platí *mutatis mutandis* i o právu humanitární intervence. Dle mého názoru proto v době před první světovou válkou nemůžeme hovořit o existenci obyčejového práva humanitární intervence.

2.2 Snahy o omezení *ius ad bellum* po 1. světové válce

První kroky k omezení práva států uchýlovat se k válce byly učiněny po první světové válce. Pakt Společnosti národů sice přímo neomezil možnost států uchýlovat se k válce, stanovil však procesní postupy pro řešení sporů, které musely být před zahájením války vyčerpány. Jinak byla válka nelegální a proti státu, který se k ní uchýlil, bylo možné přijmout sankční opatření. Společnost národů však nebyla natolik akceschopná, aby mohla tato ustanovení naplnit.

Zlom nastává v roce 1929, kdy vstoupil v platnost Briand-Kellogův pakt (někdy nazýván též jako Pařížský pakt), kterým se smluvní strany zavázaly řešit spory pouze pokojnými prostředky a zřekly se agresivní války. K této smlouvě postupně přistoupily téměř všechny státy světa, ovšem ne všechny smluvní strany k uplatňování závazků stanovených tímto paktem přistupovaly stejně. I přesto, že Itálie byla signatářským státem Briand-Kellogova paktu, nezabránila existence jejího výslovného závazku neuchýlovat se k válce její agresi proti Etiopii v roce 1935. V reakci na porušení tohoto paktu Itálií však ani ostatní smluvní státy nepřijaly efektivní odpověď, a některé z nich dokonce uznaly změnu hranic, kterou tato agrese přinesla. Briand-Kellogův pakt také nezabránil dalším smluvním státům, Německu a Japonsku, rozpoutat druhou světovou válku. I přes absenci efektivního systému kolektivní bezpečnosti, který je pro zákaz války nutný, tak byla válka poprvé prohlášena za protiprávní. Teprve od okamžiku

¹⁴ Potočný, M., Ondřej, J., *Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část*. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 428.

¹⁵ Cassese, A., *International Law*, op. cit., str. 310-311.

zformulování zákazu války můžeme hovořit o možnosti vzniku zvláštního práva na sebeobranu a potenciálně i práva na humanitární intervenci.

2.3 Charta OSN a kogentní zákaz použití síly

V reakci na hrůzy druhé světové války se státy snažily vytvořit nový systém kolektivní bezpečnosti, který by byl akceschopnější než režim Spojených národů. Primárním úkolem nového systému bylo efektivně zabránit válce. Základem nového světového pořádku má být napříště Charta OSN, která zakládá závazek států *„vystříhat ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, tak jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli Organizace spojených národů.“*¹⁶ Odpovědnost za udržování míru a bezpečnosti nově náleží Radě bezpečnosti OSN, které jsou pro případ situací ohrožujících mezinárodní mír svěřeny významné pravomoci. Zákaz uchylování se k síle postupně získal kogentní povahu.

2.4 Kogentní a dispozitivní normy mezinárodního práva

Rozdělování norem mezinárodního práva na kogentní a dispozitivní je jedním z nejdůležitějších rysů moderního mezinárodního práva. Myšlenka vytvoření „tvrdého jádra“ pravidel mezinárodního práva, která musí být dodržována za všech okolností, má kořeny hluboko v minulosti. Svůj původ má v doktríně přirozeného práva, která vychází z existence pravidel lidské přirozenosti, jež stojí nad pozitivním právem. Existence kogentních pravidel byla zpočátku zpochybňována, neboť tehdy platné mezinárodní právo jejich existenci nijak nepotvrzovalo¹⁷. Důležitým okamžikem v tomto směru bylo uznání nadřazenosti humanitárních a civilizačních hodnot nad zájmy jednotlivých států Mezinárodním soudním dvorem v posudku o Výhradách k Úmluvě o zabránění a trestání zločinu genocidia z roku 1951¹⁸. Právě MSD se nicméně po dlouhou dobu bránil přímému potvrzení existence kogentních norem. K prvnímu formálnímu potvrzení existence kogentních norem a jejich definici došlo až přijetím Vídeňské úmluvy

¹⁶ Čl. 2 odst. 4 Charty OSN.

¹⁷ Malenovský, J., op. cit., str. 228.

¹⁸ Tamtéž.

o smluvním právu z roku 1969¹⁹. Vysoký počet států, které tuto úmluvu ratifikovaly, dokládá široké přijetí existence kogentních pravidel, ačkoliv některé státy jejich existenci stále popírají. Vídeňská úmluva o smluvním právu ve svém čl. 53 stanovuje nicotnost mezinárodní smlouvy, která by byla v rozporu s kogentními normami mezinárodního práva (*ius cogens*). Kogentní norma je Vídeňskou úmluvou o smluvním právu (1969) definováno jako „*norma přijatá a uznaná mezinárodním společenstvím států jako celkem za normu, od níž není dovoleno se odchýlit a která může být změněna pouze novou normou obecného mezinárodního práva stejné povahy.*“²⁰ Jde tedy o ta nejzákladnější pravidla mezinárodního práva, od nichž se není možné odchýlit. Sama Úmluva zakotvuje pouze existenci *ius cogens* jako zvláštního druhu norem mezinárodního práva, neobsahuje však výčet jednotlivých kogentních pravidel. Tento výčet nám poskytuje až obyčejové mezinárodní právo. Hierarchizace norem na kogentní a dispozitivní je zohledněna i v Návrhu článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování²¹. Nedodržení kogentních norem je sankcionováno závažnějšími následky než porušení ostatních norem.

2.5 Obecné mezinárodní právo a ochrana lidských práv

Jak již bylo výše zmíněno, v období tradičního mezinárodního práva bylo zacházení státu s obyvatelstvem v zásadě volné. Mezinárodní právo tedy jednotlivcům neposkytovalo prakticky žádnou ochranu, výjimkou byl pouze minimální cizinecký standard (tedy souhrn práv, která musel stát poskytnout cizincům, i kdyby je odpíral vlastním občanům – např. ochrana osobní svobody, života, majetku a přístup k soudům²²) a značně neurčitá zásada humanity.

Postupně však dochází k uzavírání mezinárodních smluv, které omezovaly volnost státu v zacházení s obyvatelstvem v určitých specifických oblastech. Od 19. století tak dochází k uzavírání smluv o zrušení obchodu s otroky. Motivace především evropských států k uzavírání těchto smluv však pramenila spíše

¹⁹ V Československu vyhlášena vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 15/1988 Sb. z.

²⁰ Čl. 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu

²¹ Dostupné na http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf (navštíveno 22. února 2010).

²² Potočný, M., Ondřej, J., *Mezinárodní právo veřejné - zvláštní část*, op. Cit., str. 92.

z ekonomických než humanitárních důvodů. Po zákazu otroctví v jednotlivých státech bylo v zájmu těchto států, aby byla eliminována konkurenční výhoda spočívající v levné pracovní síle ohledně států, které otroctví nezrušily²³. Po první světové válce pak dochází k uzavírání mezinárodních smluv, zejména na poli pracovních podmínek, postavení žen a dětí, potírání otroctví a ochrany menšin²⁴.

Zlom nastává po druhé světové válce. Tváří v tvář ukrutnostem, které provázely druhou světovou válku, se začíná prosazovat přesvědčení, že není žádoucí přenechávat zacházení s obyvatelstvem výlučně na státu, protože takovýto přístup může vést k excesům, které by mezinárodní společenství mohlo jen stěží ovlivňovat. Ochrana lidských práv se postupně stává předmětem legitimního mezinárodního zájmu. Projevem nového přístupu k ochraně lidských práv bylo přijetí Charty OSN, jakési kvaziústavy mezinárodního společenství, která se ochraně lidských práv věnuje na několika místech, např. v preambuli nebo mezi cíli OSN.

Mezinárodní ochrana lidských práv má dvě úrovně. Širší a rozsáhlejší je obsažena v mnohostranných smlouvách přijatých na regionální či univerzální úrovni²⁵. Závazky z těchto smluv směřují jen vůči smluvním stranám, tedy *erga omnes partes*.

Mimo závazků k ochraně lidských práv, ke kterým se státy dobrovolně zavázaly, existují i závazky, které plynou z obyčejového mezinárodního práva. Tyto závazky působí *erga omnes*, tedy vůči všem členům mezinárodního společenství. Představují početně menší skupinu, poskytují však ochranu těch nejzákladnějších lidských práv. Ochrana těchto základních práv představuje dle MSD „elementární výraz respektování lidskosti“ (Elementary considerations of humanity)²⁶. K existenci tohoto pravidla (či principu) se MSD přihlásil již ve svém prvním případě Korfský průliv²⁷ v roce 1949, ve kterém shledal povinnost Albánie

²³ Brownlie, I., *Principles of Public International Law*. New York: Oxford University Press, 2003, str. 350.

²⁴ Potočný, M., Ondřej, J., *Mezinárodní právo veřejné - zvláštní část*, op. Cit., str. 92.

²⁵ Šturma, P., *Lze vynucovat některé mezinárodní závazky za použití síly?* Acta Universitatis Carolinae iuridica 3/2005, str. 16.

²⁶ Tamtéž, str. 17.

²⁷ Corfu Channel case, Judgment of April 9th, 1949: I. C. J. Reports 1949, p. 4.

informovat o nebezpečí, které představovalo minové pole v albánských teritoriálních vodách. Tato povinnost vyplývala mj. právě z obecného a široce uznaného pravidla respektování lidskosti²⁸. Tento pojem použil i ve svém posudku o legalitě hrozby nebo použití jaderných zbraní²⁹. Rovněž v posudku o výhradách k úmluvě o zabránění a potrestání zločinu genocidy dospěl MSD k závěru, že „pravidla stanovená úmluvou jsou uznána civilizovanými národy jako závazná pro stát i bez smluvního závazku.“³⁰

Na ochraně těchto základních práv lidské osobnosti má zájem celé mezinárodní společenství, proto tyto závazky působí *erga omnes*. Existenci závazků *erga omnes* v oblasti lidských práv potvrdil MSD v případě Barcelona Traction³¹ v roce 1970. MSD v tomto rozsudku uvedl, že „musí být činěn zásadní rozdíl mezi povinnostmi státu vůči mezinárodnímu společenství jako takovému a povinnostmi, které vyplývají vůči jinému státu v oblasti diplomatické ochrany. Diplomatičká ochrana se svojí povahou netýká všech států. S ohledem na význam těch kterých pravidel (mezinárodního práva) platí, že všechny státy mají právní zájem na zachování pravidel, která zakládají povinnosti *erga omnes*. Tyto povinnosti v současném mezinárodním právu vyplývají například z protiprávnosti činů agrese i genocidy, jakož i ze zásad a pravidel týkajících se lidských práv, včetně ochrany proti otroctví a rasové diskriminaci. Některé z těchto pravidel práva na ochranu se staly součástí obecně závazného mezinárodního práva, jiná jsou přiznána mezinárodními úmluvami univerzálního nebo téměř univerzálního charakteru.“³² Mezinárodní soudní dvůr uvedl v citovaném rozsudku Barcelona Traction pouze některé příklady závazků *erga omnes*. Ke zjištění, která práva jsou chráněna obecným mezinárodním právem v současnosti, nám napomáhají kritéria

- možnosti jejich derogace či suspendování v mimořádné situaci,
- možnosti uplatnění výhrad ke smlouvám, ve kterých jsou obsažena, a

²⁸ „Such obligations are based, not on the Hague Convention of 1907, No. VIII, which is applicable in time of war, but on certain general and well-recognized principles, namely: elementary considerations of humanity, even more exacting in peace than in war (...)“

²⁹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 1996, p. 226

³⁰ Reservations to the Convention on Genocide, Advisory Opinion: I. C. J. Reports 1951, p. 15.

³¹ Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, Judgment, I. C. J. Reports 1970, p. 3.

³² Překlad převzat z Šturma, P. a kol., *CASEBOOK : Výběr případů z mezinárodního práva veřejného*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2009, str. 61.

- jejich potvrzení v procesu institucionalizace mezinárodního soudnictví³³.

V rámci těchto mezinárodních závazků v oblasti lidských práv, které působí *erga omnes*, figurují závazky, které mají kogentní povahu. Mezi obecně uznávaná kogentní normy v oblasti ochrany lidských práv patří zákaz genocidy, zákaz otroctví, zákaz mučení, zákaz rasové diskriminace, apartheidu a dalších zločinů proti lidskosti.

³³ Šturma, P.: Lze vynucovat některé mezinárodní závazky za použití síly?, op. cit., str. 16.

3. Odpovědnost za porušení kogentních norem mezinárodního práva

Důvodem pro humanitární intervenci bude vždy porušování závazků ochrany lidských práv plynoucích z mezinárodního práva. Jak již bylo výše řečeno, tyto závazky se rozdělují na závazky dispozitivní a kogentní, přičemž důvodem humanitární intervence bude spíše porušování norem kogentních. Proto bude účelné alespoň stručně zmínit následky plynoucí z takového porušování mezinárodního práva. Tento výčet bude praktický také pro stanovení následků pro stát, který použil sílu proti jinému státu k zastavení porušování mezinárodních práv při konstatování protiprávnosti humanitární intervence.

Úprava následků protiprávního chování subjektů mezinárodního práva je nutným předpokladem účinného prosazení norem mezinárodního práva. Mezinárodní odpovědnost je upravena mezinárodním obyčejem a je jednou z nejdůležitějších oblastí mezinárodního práva. Proto si Komise pro mezinárodní právo³⁴ vytkla za cíl mezinárodní odpovědnost kodifikovat. Její práce na tomto tématu trvala téměř 50 let a vyústila v Návrh článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování. I přes nejasnou budoucnost charakteru tohoto díla Návrh článků do značné míry zachycuje obyčejová pravidla odpovědnosti států.

Jak již bylo řečeno, mezinárodní právo se skládá z norem dispozitivních a kogentních, přičemž tyto normy se odlišují především důležitostí hodnot, které chrání. Tomu odpovídá i závažnější postih státu porušujícího kogentní normy. Původní Návrh článků označoval porušení těch nejzásadnějších závazků obecného mezinárodního práva jako „mezinárodní zločin“. V konečné verzi však Komise pro mezinárodní právo od tohoto označení upustila a nahradila ho pojmem „závažná porušení závazků vyplývajících z kogentních norem“. K nastoupení této přísnější odpovědnosti musí být kogentní normy porušeny závažně. Za závažné Návrh článků považuje porušení, které je hrubé³⁵ nebo

³⁴ Hlavní kodifikační orgán OSN, který byl vytvořen rezolucí VS OSN 174 (II) z 21. listopadu 1947.

³⁵ Za hrubé porušení považuje komentář k návrhu článků porušení flagrantní povahy, přímo a nepokrytě útočící na hodnoty chráněné porušenou normou. Hrubé porušení je tedy dáno intenzitou a následky takového porušení.

systematické³⁶. Návrh článků však nijak neurčuje orgán, který by měl určit, zda došlo k závažnému porušení kogentní normy a oproti původnímu znění návrhu ani neobsahuje výčet pravidel, která jsou pokládána za kogentní.

Závažné porušení kogentních norem s sebou nese mimo standardních následků mezinárodně protiprávních jednání pro provinivší se stát, mezi které patří

- povinnost zastavit protiprávní jednání,
- povinnost poskytnout odpovídající ujištění a záruku neopakování protiprávního jednání,
- povinnost reparace,

také závazky nepřímo poškozených států spočívající v

- povinnosti spolupracovat s cílem ukončit takové závažné porušení³⁷
- povinnosti neuznat jako legální situaci, kterou takovéto závažné porušení vytvořilo,
- povinnosti spočívající v zákazu poskytnout pomoc či podporu směřující k pokračování situace, kterou takové porušení vytvořilo.

Tyto následky se však nedotýkají specifických následků, které představuje např. reakce OSN na agresi.

V případě závažných porušení kogentních norem nastává odpovědnostní vztah nejen vůči přímo poškozenému státu, ale vůči všem členům mezinárodního společenství. Porušením kogentní normy je dotčen každý člen mezinárodního společenství. Každý stát tak může požadovat ukončení protiprávního jednání a záruky, že se takovéto chování nebude opakovat. Tyto státy jsou též oprávněné

³⁶ Za systematické porušení považuje komentář k návrhu článků porušení organizované či záměrné.

³⁷ Tato povinnost je spíše než kodifikací mezinárodního práva jeho progresivním rozvojem, který má posílit existující mechanismy spolupráce. Tato spolupráce musí být vždy legální.

požadovat splnění reparační povinnosti ve prospěch přímo poškozeného státu nebo beneficiářů porušeného závazku³⁸.

³⁸ Šturma, P., Co s "mezinárodním zločinem" aneb problém diferenciacie odpovědnosti států. In Šturma, P. (editor), *Právní následky mezinárodně protiprávního chování: Pocta Čestmíru Čepelkovi k 80. narozeninám*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2007, str. 53.

4. Donucení v mezinárodním právu

Aby mohlo být mezinárodní právo považováno za skutečný právní systém, musí být jeho normy vynutitelné. Sama vynutitelnost norem mezinárodního práva má vliv na jejich efektivní působení. Oproti vnitrostátnímu právu však není donucení svěřeno nadřazenému subjektu, ale provádějí ho decentralizovaně samy subjekty mezinárodního práva prostřednictvím svépomoci. Donucení je tedy institutem, kterým může poškozený stát legálně reagovat na mezinárodně protiprávní chování a jeho účelem je donutit odpovědný stát ke splnění norem mezinárodního práva. Pro potřeby této práce je třeba zodpovědět otázku, jakým způsobem může být stát, který se dopouští systematického a rozsáhlého porušování kogentně normovaných lidských práv, donucen ke splnění následků, které pro něj plynou na základě jeho protiprávního jednání.

V období tradičního mezinárodního práva nebylo možné na takto nepříznivé zacházení s vlastním obyvatelstvem reagovat donucovacími opatřeními ze dvou důvodů. Jak bylo výše zmíněno, v době tradičního mezinárodního práva žádná norma neupravovala zacházení s vlastním obyvatelstvem. A i kdyby tato norma existovala, její vynucování represáliemi by přesto bylo prakticky nemožné, protože zde nevystupoval poškozený stát – poškozeno bylo obyvatelstvo samotného provinilého státu, žádný jiný stát tímto jednáním nebyl dotčen. Důvodem byla neexistence závazků *erga omnes*. Změna nastala až po druhé světové válce, kdy byla obecným mezinárodním právem omezena volnost státu v nakládání s vlastním obyvatelstvem stanovením ochrany lidských práv. Ochrana těch nejzákladnějších lidských práv pak má navíc kogentní povahu. Porušením kogentního zákazu nastává odpovědnostní vztah *erga omnes*, jako poškozený stát tak může vystupovat kterýkoliv stát mezinárodního společenství.

Donucení v mezinárodním právu může mít dvě podoby – retorze a represálie³⁹. Retorze představuje opatření, které nevybočuje z norem mezinárodního práva, a z tohoto důvodu ani nemůže být normováno. Retorze směřuje proti faktickému zájmu donucovaného státu, a může mít formu např. odvolání velvyslance z tohoto

³⁹ V návrhu článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování se namísto pojmu „represálie“ používá pojem „protiopatření“.

státu, přerušení jednání o smlouvě významné pro donucovaný stát apod. Naproti tomu represálie rámec mezinárodního práva překračují a představují jednání proti jeho normám. O mezinárodně protiprávní jednání však nejde, protože představují výkon práva, kterému odpovídá povinnost odpovědného státu represálie strpět. Podle návrhu článků jsou navíc represálie okolností vylučující protiprávnost.

V období tradičního mezinárodního práva nebyly represálie mezinárodním právem regulovány, šlo o volnostní stav. Absence právní úpravy umožňovala, aby měly represálie ozbrojenou povahu. Využitím ozbrojených represálií však mezi donucujícím a donucovaným státem nevznikal válečný stav, šlo o institut mírového práva. Omezení států v užívání ozbrojených represálií nastává především po první světové válce, kdy jsou stanoveny podmínky pro jejich výkon. Významné je v tomto ohledu rozhodnutí arbitrážní komise v případě *Naulilaa*⁴⁰, které stanovilo tři tradiční podmínky pro výkon represálií:

- Výkon represálií musí předcházet protiprávní jednání jiného státu, jež zatím nebylo odčiněno (tj. stát ještě protiprávního jednání nezanechal a/nebo za něj neposkytl reparace).
- K represáliím je možno přikročit až po pokusu o smírné řešení situace, tedy poté, kdy poškozený stát požádá o nápravu a je buď odmítnut, nebo ignorován.
- Represálie musejí být proporcionální⁴¹.

Samotné ozbrojené represálie však byly legální i přes přijetí Briand-Kellogova paktu. Tento dokument totiž zakazoval pouze útočnou válku, neomezoval však použití síly mimo válku⁴². Ozbrojená forma represálií byla zakázána až na základě Charty OSN, která obsahuje širěji formulovaný zákaz použití síly, který dopadá nejen na rozpoutání války ve formálním smyslu, ale i na ty nástroje svépomoci,

⁴⁰ Naulilaa (Germany v. Portugal); 2 Int. 238. Arb. Awards 1013.

⁴¹ Bílková, V., Ozbrojené represálie v současném mezinárodním právu. In Šturma P. (editor), *Právní následky mezinárodně protiprávního chování: Pocta Čestmíru Čepelkovi k 80. narozeninám*. Praha: Karolinum, 2007. str. 148-149.

⁴² Tamtéž, str. 154.

jež se realizují za pomoci ozbrojené síly, a to i když dříve patřily do rámce mírového práva⁴³.

Vzhledem k existenci nederogovatelných kogentních pravidel přistoupil k předchozím podmínkám výkonu represálií zákaz provádění represálií v rozporu s kogentními normami. Porušení kogentní normy v rámci individuálního donucení, byť jako reakce na předchozí porušení kogentní normy donucovaným státem, totiž poškozují všechny členy mezinárodního společenství, proto by docházelo k nepřiměřenosti represálií. Z toho vyplývá, že k individuálnímu vynucení respektování kogentních norem lze v plném rozsahu využít jen sféru obecně platné úpravy *juris dispositivi* a také normativity smluvní povahy⁴⁴.

Represálie jsou tak jednou z forem donucení, které směřuje ke splnění jak reparační povinnosti, tak povinnosti zastavit protiprávní jednání. V tomto pojetí můžeme hovořit o běžných „plnoobsažných“ protiopatřeních (full-scale countermeasures), které je možné provádět až do okamžiku splnění reparační povinnosti⁴⁵.

Pokud však protiprávní jednání trvá (např. pokračující agrese), nebudou represálie v mnoha případech dostatečné k zastavení tohoto trvajících protiprávního jednání. Při trvajícím protiprávním jednání bude potřebné přistoupit k samostatnému vynucení povinnosti zastavit protiprávní jednání. K vynucení této povinnosti slouží tzv. opatření nezbytná k zachování práv (small-scale countermeasures), která však musí být ukončena, jakmile dojde k zastavení protiprávního jednání⁴⁶. Toto opatření k zachování práv obsahuje adekvátní prostředky, které budou způsobit zastavit trvajících porušování kogentní normy. Takováto opatření jsou formulována jako výjimka z kogentního pravidla, jehož nederogovatelnost by jinak způsobila protiprávnost použití odpovídajících adekvátních prostředků. Nejtypičtějším příkladem takového opatření je sebeobrana. Mezinárodní právo⁴⁷ umožňuje státu, který je obětí probíhajícího ozbrojenému útoku, aby použil

⁴³ Tamtéž, str. 155.

⁴⁴ Čepelka, Č., Šturma, P. Mezinárodní právo veřejné, op. cit., str. 664.

⁴⁵ Tamtéž, str. 680-681.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Právo sebeobrany je obyčejové povahy, je nicméně zachyceno i v Chartě OSN, konkrétně v jejím čl. 51.

ozbrojenou sílu k zastavení agrese. Cílem sebeobrany je pouze zastavení agrese, nikoliv vynucení např. reparační povinnosti. Sebeobrana musí být ukončena, jakmile dojde k zastavení agrese, jinak by šlo o protiprávní jednání. Tím se sebeobrana liší od represálií⁴⁸.

Pro potřeby této práce je tak rozhodné, zda takováto výjimka ze zákazu použití síly mezi státy existuje i jako možnost reakce na pokračující porušování kogentně normovaných lidských práv, resp. jestli zákaz použití síly dopadá i na jednání, které je v souladu s cíli OSN.

⁴⁸ V poslední době se nicméně rozměňuje hranice mezi ozbrojenými represáliemi a sebeobranou. Některé činy, které by svým obsahem měly patřit spíše pod ozbrojené represálie, jsou kvalifikovány jako sebeobrana. Blíže viz Bílková, V.: Ozbrojené represálie v současném mezinárodním právu. In Šturma P. (editor), *Právní následky mezinárodně protiprávního chování, Pocta Čestmíru Čepelkovi k 80. narozeninám*. Praha: Karolinum, 2007.

5. Postavení humanitární intervence v mezinárodním právu

Pro právní posouzení humanitární intervence je nezbytné se blíže zabývat čl. 2 odst. 4 Charty OSN, který obsahuje kogentní zákaz použití síly. Vzhledem k nejednoznačné formulaci tohoto zákazu se bude možné zabývat existencí obyčejového práva humanitární intervence teprve po zodpovězení otázky, zdali se tento zákaz v době svého přijetí skutečně vztahoval i na humanitární intervenci.

5.1 Došlo přijetím Charty OSN k zákazu humanitární intervence?

Zákaz použití síly v mezinárodních vztazích je bezesporu jedním z nejvýznamnějších pravidel mezinárodního práva. Toto kogentní pravidlo má obyčejovou povahu, je ovšem zachyceno i v Chartě OSN. Podle převažujících názorů obyčejový zákaz použití síly odpovídá znění čl. 2 odst. 4 Charty. V tomto smyslu se v roce 1986 vyslovil MSD ve svém rozsudku *vojenské a polovojenské aktivity v Nikaragui a proti ní*⁴⁹. I přes významnost tohoto pravidla není zákaz formulován způsobem, který by nepřipouštěl dvojí výklad. Čl. 2 odst. 4 Charty OSN stanovuje, že

„Všichni členové se vystríhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, tak jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli Organizace spojených národů.“

Tvůrci Charty OSN se tak nespokojili s formulací „všichni členové se vystríhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly“, ale pokusili se i definovat zakázané způsoby použití síly. Způsoby, kterými nelze sílu ve vztazích mezi státy použít, však mohou být vykládány extenzivně i restriktivně. Je proto nezbytně nutné určit, zdali se zákaz použití síly vztahuje na humanitární intervenci. Jazykový výklad tohoto zákazu totiž není natolik jednoznačný, aby přinesl jednoznačný závěr. Závěr o tom, že se zákaz použití síly na humanitární intervenci nevztahuje, by totiž byl významným argumentem ve prospěch její legálnosti. V rámci mezinárodního práva se uplatňuje zásada, že co není

⁴⁹ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment. I. C. J. Reports 1986, p. 14.

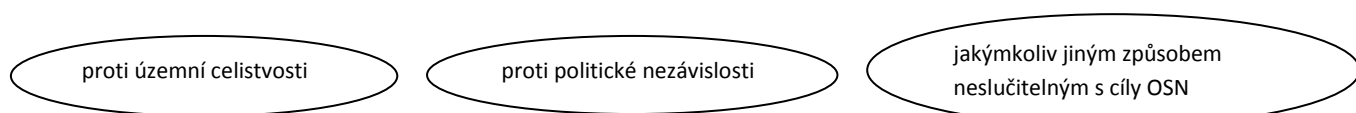
zakázáno, je dovoleno⁵⁰. V tomto smyslu se také nepřímo vyslovil MSD v posudku o legalitě hrozby a použití jaderných zbraní v roce 1996⁵¹. V tomto případě Soud shledal, že použití určitých druhů zbraní je nelegální na základě zákazu jejich použití obsaženém v normách mezinárodního práva, a nikoliv z důvodu, že mezinárodní právo neobsahuje normu, která by jejich nasazení umožňovala.

5.1.1 Vztahuje se čl. 2 odst. 4 Charty i na použití síly v souladu s cíly OSN?

5.1.1.1 Jazykový výklad

Při interpretaci čl. 2 odst. 4 Charty je nutné v první řadě využít jazykového výkladu, tedy podrobit předmětné ustanovení gramatické a sémantické analýze. Jazykový výklad však nepřináší jednoznačný závěr o obsahu zákazu použití síly, poněvadž připouští dva interpretační závěry – extenzivní a restriktivní.

První možností je interpretovat zakázané způsoby použití síly jako tři množiny. Použití síly by tak bylo zakázáno proti územní celistvosti, proti politické nezávislosti a také jakýmkoli jiným způsobem, který by nebyl slučitelný s cíly OSN. Tento extenzivní výklad znázorňuje tento náčrtek:

Dané ustanovení je však možné vyložit i restriktivně, a to tak, že zákaz použití síly se vztahuje jen na použití síly v rozporu s cíly OSN. Tento výklad je založen na formulaci poslední části tohoto článku (...tak jakýmkoliv jiným způsobem neslučitelným s cíly OSN.), které evokuje, že neslučitelnost s cíly OSN se pojí nejenom s jinými způsoby použití síly, ale i s použitím síly proti územní celistvosti a proti politické nezávislosti. Zakázané způsoby použití síly dle tohoto výkladu znázorňuje tento náčrtek:

⁵⁰ Barinka, R., op. cit., str. 868.

⁵¹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 1996, p. 226, para. 52.

Závěr o tom, že je zakázáno pouze použití síly v rozporu s cíly OSN by mělo pro humanitární intervenci zcela zásadní význam, protože naplňování ochrany lidských práv je bezesporu jedním z cílů OSN, jak bude dále zmíněno.

Na základě jazykového výkladu tak můžeme dojít k dvěma rozdílným závěrům. K ozřejmění obsahu čl. 2 odst. 4 Charty tak bude nezbytné využít i výklad teleologický, systematický a historický.

5.1.1.2 Teleologický výklad

Účel Charty OSN je nutné odvozovat především z její preambule a z čl. 1, ve kterém jsou obsaženy cíle OSN. Preambule Charty vyjadřuje mj. odhodlání „bránit budoucí pokolení metly války, která dvakrát za našeho života přinesla lidstvu nevýslovné strasti“. Hned o bod níže pak vyjadřuje „víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti, v rovná práva mužů i žen a národů velkých i malých“. OSN má na základě čl. 1 za cíl udržení mezinárodního míru a bezpečnosti. Mezi dalšími cíly však nalezneme mj. i podporu a posilování úcty k lidským právům a základním svobodám. Charta OSN je tedy založena na více cílech, přičemž dva z nich, ochrana míru a ochrana lidských práv, se při interpretaci čl. 2 odst. 4, ve vztahu k humanitární intervenci, dostávají do střetu. Pro potřeby teleologického výkladu čl. 2 odst. 4 Charty OSN je potřeba rozhodnout, zdali má být toto ustanovení vykládáno takovým způsobem, který by umožňoval naplňovat ochranu lidských práv i za použití síly, nebo zdali má být vykládáno způsobem představujícím efektivní naplňování mezinárodního míru. Pokud by tyto dva účely Charty OSN byly stejně významné, museli bychom čl. 2 odst. 4 interpretovat vždy s ohledem na konkrétní skutkový stav případu.

K takovému postupu se však nemusíme uchýlovat. Charta OSN je sice postavena na dosahování více cílů, udržení mezinárodního míru však mezi těmito cíly vystupuje jako cíl nejdůležitější a ostatním cílům nadřazený. *Zájem na udržení mezinárodního míru a stability v očích tvůrců Charty zcela jednoznačně převyšoval i zájem na zachování základních lidských práv. Jejich porušování, jakkoli flagrantní, proto nemohlo ospravedlnit jednostranné použití ozbrojené síly. Ozbrojená síla na mezinárodním poli byla považována za jev extrémně nežádoucí, kterého mělo být použito pouze a výlučně pro zachování či obnovení míru, nikoli však na zajištění úcty k lidským právům či jiným obdobným hodnotám.*⁵²

Tento závěr vyplývá z postavení snahy o ochranu mezinárodního míru v preambuli i čl. 1 Charty. V obou ustanoveních je tento zájem stanoven na prvním místě, další cíle jsou obsaženy až na dalších místech.

Nadřazenost mezinárodního míru nad ostatními cíly OSN lze opřít i o negociační historii Charty. Základním podnětem k vytvoření OSN byla snaha o vytvoření efektivního systému kolektivní bezpečnosti. Tato snaha se poprvé objevila v Atlantické Chartě v roce 1941, blíže pak byla vyjádřena ministry zahraničí Velké Británie, USA, SSSR a Číny v Deklaraci čtyř mocností o obecné bezpečnosti v říjnu 1943. Tyto státy se o rok později shodly na konferenci v Dumbarton Oaks na základních obrysech nové organizace. Návrhy z Dumbarton Oaks však mezi cíly zamýšlené organizace nezahrnovaly ochranu lidských práv, ačkoliv hovořily o mezinárodní spolupráci při řešení humanitárních problémů⁵³. Na konferenci v San Francisku se sice mezi cíle OSN dostala ochrana lidských práv, ovšem příslušná formulace je poměrně vágní („*podpora a posilování úcty k lidským právům*“). Snahy o méně obecnou formulaci nebyly úspěšné, stejně jako snahy o zahrnutí konkrétních lidských práv přímo do textu Charty⁵⁴. Otázka lidských práv byla v době přijetí Charty OSN chápána jako vnitřní záležitost státu, z toho vyplývá i to, že ochraně lidských práv nebyla věnována taková důležitost.

⁵² Barinka, R., op. cit., str. 875 – 876.

⁵³ Murphy, S. D., op. cit., str. 66.

⁵⁴ Barinka R., op. cit., str. 878.

Další argument pro „nadřazenost“ ochrany míru v době přijetí Charty představuje její samotná struktura. Péče o lidská práva je svěřena Valnému shromáždění a Hospodářské a sociální radě, oba tyto orgány mohou přijímat pouze nezávazná doporučení. V oblasti ochrany míru naproti tomu může RB OSN přijímat závazná rozhodnutí, na základě kterých navíc může být použita i ozbrojená síla.

Při interpretaci čl. 2 odst. 4 proto musíme zohlednit nadřazené postavení ochrany míru, coby základnímu účelu Charty OSN. Blíže k naplnění tohoto účelu je extenzivní jazykový výklad tohoto ustanovení, který obsahuje striktní zákaz použití síly širokou formulací zakázaných způsobů použití síly. Restriktivní výklad by pro dosažení účelu byl nevhodný, protože by zde byla velká možnost zneužití. V případě absence efektivního kontrolního mechanismu by umožnění použití síly v souladu s příliš obecně formulovanými cíly OSN představovalo spíše hrozbu pro mezinárodní mír.

5.1.1.3 Systematický výklad

Proti restriktivnímu jazykovému výkladu zákazu použití síly hovoří i celková struktura Charty OSN. Pokud by byl na základě restriktivního výkladu zákaz použití síly formulován spíše vágně, ztrácely by opodstatnění přísné podmínky, které jsou kladeny na výkon práva na sebeobranu. Charta OSN váže výkon práva na sebeobranu na bezodkladné oznámení přijatých opatření RB OSN, právo na sebeobranu nadto zaniká, jakmile RB OSN přijme opatření k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti.

5.1.1.4 Historický výklad

Extenzivnímu jazykovému výkladu nahrává i průběh vyjednávání mezi státy o znění tohoto ustanovení. *Z travaux préparatoires totiž vyplývá, že slova “proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti“ byla do článku 2 (4) vložena pouze ve snaze zdůraznit ochranu těchto atributů. Jejich účelem v žádném případě nebylo omezovat zákaz užití ozbrojené síly v mezinárodních vztazích, nýbrž naopak posílit jeho obecný charakter, ze kterého měly být přípustné pouze*

výslovně stanovené výjimky⁵⁵. Stejně tak slova „tak jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíly OSN“ byla do předmětného článku přidána z důvodu posílení zákazu použití síly. Představují tak jakousi zbytkovou klauzuli, která by měla absorbovat všechny případy použití síly, které se nevejdou pod „územní celistvost“ nebo „politickou nezávislost“, resp. pod nějakou ze stanovených výjimek z tohoto zákazu. Skutečnost, že záměrem států nebylo umožnit humanitární intervenci, podporuje i odmítnutí jednoho z návrhů v průběhu vyjednávání o konečné podobě Charty. Francie navrhovala vytvoření další výjimky ze zákazu použití síly, která by umožňovala ozbrojený zásah i bez autorizace RB OSN v případě jasného porušování základních lidských práv a svobod, které by ohrožovaly mír. Tento návrh byl však odmítnut jako příliš široká a vágní výjimka ze zákazu použití síly⁵⁶.

Restriktivní jazykový výklad tak není možné opřít o účel Charty, o přípravné materiály a ani o samotnou systematiku Charty. Proto je třeba vycházet z extenzivního jazykového výkladu. Územní celistvost a politická nezávislost je tak chráněna jak proti zásahům, které by byly v rozporu s cíly OSN, tak i proti zásahům, které by byly v souladu s cíly OSN. Toto konstatování nám však neodpovídá na otázku, jak interpretovat formulace „proti územní celistvosti“ nebo „proti politické nezávislosti“.

5.1.2 Je humanitární intervence namířena proti „územní celistvosti“ nebo „politické nezávislosti“?

I tyto formulace se dají vykládat jak extenzivně, tak restriktivně. Podle názoru zastánců humanitární intervence zákaz použití síly proti územní celistvosti chrání státy jen před ztrátou části území. Podobně argumentují i při výkladu zákazu použití síly proti politické nezávislosti, který pojmají pouze jako ochranu státu před (déledobým) podřízením nebo převzetím výkonu státní moci jiným státem. Na základě takto zúženého výkladu by se zákaz použití síly na humanitární intervenci nevztahoval, poněvadž ta nemá za cíl změnu hranic ani převzetí či

⁵⁵ Barinka, R., op. cit., str. 872.

⁵⁶ Franck, T., Interpretation and change in the law of humanitarian intervention. In Holzgrefe, J. L., Keohane, R. O. (editoři), *Humanitarian intervention: ethical, legal and political dilemmas*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. str. 207.

podřízení výkonu státní moci státu, proti němuž humanitární intervence směřuje. Takto omezený výklad však musí být odmítnut. Takovýto výklad by se neodpovídal účelu Charty OSN, jímž je ochrana mezinárodního míru a bezpečnosti, protože by umožňoval používat sílu, která by neměla za cíl zabrat cizí území nebo převzít či podřídit výkon cizí státní moci. Také by nebylo jasné, k jakému okamžiku by se hodnotilo, zda dané použití síly směřuje např. k zabránění cizího území. Použití síly na území cizího státu je porušením jeho územní celistvosti a politické nezávislosti bez ohledu na to, je-li účelem tohoto jednání územní či politický zisk⁵⁷.

5.1.3 Dílčí závěr: právní status humanitární intervence v době přijetí Charty OSN

Je tedy více než zřejmé, že zákaz stanovený v čl. 2 odst. 4 Charty se v době přijetí tohoto dokumentu na humanitární intervenci vztahoval. Možnost jednostranně zasáhnout proti hrubému porušování základních lidských práv byla obětována ve prospěch mezinárodního míru. Čl. 2 odst. 4 měl za úkol pokrýt fakticky veškeré způsoby použití síly ve vztazích mezi státy, s výjimkou sebeobrany a akcí RB OSN podle kapitoly VII. Charty. Jestliže nebylo v textu Charty výslovně a jednoznačně obsaženo právo humanitární intervence přesto, že tento pojem byl v době přijetí Charty velmi dobře znám, musíme konstatovat, že humanitární intervence byla přijetím Charty jednoznačně zakázána⁵⁸.

Tento závěr potvrzuje i následná praxe států. Státy, které v mezinárodních vztazích použily sílu, většinou argumentovaly právem sebeobrany, nikoliv souladem svého jednání s cíly OSN nebo tím, že jejich zásah nebyl namířen proti politické nezávislosti či územní celistvosti. Extenzivní výklad zákazu použití síly podpořil i MSD ve svém rozsudku ve věci Korfský průliv⁵⁹. Tehdejší jednání Velké Británie, která vyslala své námořnictvo do albánských teritoriálních vod, aby odstranilo miny a zabezpečilo tak námořní cestu vedoucí korfským průlivem, by bylo možné zařadit pod jednání, které bylo v souladu s cíly OSN, např. na

⁵⁷ Barinka, R., op. cit., str. 871.

⁵⁸ Tamtéž, str. 867.

⁵⁹ Corfu Channel case, Judgment of April 9th 1949: I. C. J. Reports 1949, p. 4.

základě udržení mezinárodní bezpečnosti. Současně toto jednání nesměřovalo k zabránění albánského území, ani k děledobému podřízení nebo převzetím výkonu státní moci nad Albánií. MSD se však přiklonil k extenzivnímu výkladu zákazu použití síly, když stanovil, že *„Soud může na údajné právo intervence pohlížet jen jako na projev silové politiky, která v minulosti vedla k nejzávažnějším zneužitím a jako taková nemá, ať už jsou současné nedostatky mezinárodních organizací jakékoli, v mezinárodním právu své místo. Intervence je zřejmě ještě méně přijatelná ve specifické podobě, jakou by nabyla zde: neboť z povahy věci by zůstala vyhrazena pro nejmocnější státy a mohla by snadno vést k diskreditaci výkonu samotné mezinárodní spravedlnosti.“* Extenzivní výklad odpovídá i rezoluci Valného shromáždění OSN č. 2625, která je často pojímána jako autoritativní interpretace Charty OSN.

Normativní závěry plynoucí z Charty však nejsou jednou provždy dané. Charta OSN má v mezinárodním právu postavení jakési kvaziústavy, jejíž výklad musí být dostatečně pružný k tomu, aby odrazil vývoj mezinárodního práva. R. Barinka uvádí, že *„není nutno výrazněji pochybovat o oprávněnosti tvrzení, že dynamický aspekt mezinárodního práva by měl být zohledňován při výkladu příslušných právních textů, zejména pak mnohostranných mezinárodních smluv quasiústavního charakteru.“*⁶⁰ Proto závěr, že v době přijetí Charty byla humanitární intervence zakázaná, ještě nepředjímá zodpovězení otázky statusu humanitární intervence v současnosti. Od přijetí Charty již uběhlo více než 60 let, během kterých došlo k výraznému posunu v nazírání na lidská práva. A proto je nutné zabývat se otázkou, zdali vývoj mezinárodního práva v posledních 65 letech nezměnil postavení humanitární intervence v mezinárodním právu.

5.2 Vývoj v oblasti lidských práv po druhé světové válce

Jak bylo výše zmíněno, ochrana lidských práv byla v době přijetí Charty chápána spíše jako vedlejší cíl OSN. Samotná formulace lidskoprávních ustanovení Charty byla natolik vágní, že neumožňovala jejich vynucení. Lidská práva byla stále chápána jako vnitřní záležitost státu. Ke změně tohoto postoje přispělo uzavření

⁶⁰ Tamtéž, str. 891.

velkého množství mezinárodních smluv o lidských právech. Postupně se tak základní lidská práva stávají součástí obyčejového mezinárodního práva, závazky v oblasti lidských práv představují závazky *erga omnes*. MSD tento vývoj potvrdil mj. v posudku *o výhradách k smlouvě o zabránění genocidy* nebo v rozsudku *Barcelona Traction*. Ochrana základních lidských práv tak přestává být výlučně vnitřní věcí státu, a stává se předmětem mezinárodního zájmu. Tato skutečnost je důležitá při pohledu na čl. 2 odst. 7 Charty, který zakazuje OSN zasahovat do věcí, které podstatně patří do vnitřní pravomoci kteréhokoli státu. Činnost OSN při podpoře lidských práv tak nepředstavuje porušení tohoto článku. Postupný růst významu ochrany lidských práv byl završen zahrnutím některých lidských práv do *ius cogens*. Na základě této skutečnosti tak „tvrdé jádro“ lidských práv představuje jednu z nejdůležitějších hodnot chráněných mezinárodním právem. Ochrana lidských práv je tak zajišťována normami stejné právní síly, které zajišťují ochranu mezinárodního míru.

Tento vývoj se sice odehrál v jiné oblasti, než která upravuje přípustnost použití síly, avšak ochrana před hrubým porušováním lidských práv se s použitím síly střetává právě v oblasti prostředků, které lze při této ochraně použít. Základní otázka je tedy více než zřejmá – jaký důsledek pro zákaz použití síly ve vztazích mezi státy má výše zmíněný vývoj?

5.3 Pokus o harmonické skloubení: využití kapitoly VII Charty

Při určování prostředků, které je možné využít k vynucení kogentně normovaných lidských práv, je nutné nejprve postupovat cestou harmonického skloubení obou kogentních pravidel. Pro ozbrojené zásahy proti hrubému porušování lidských práv je proto v první řadě nutné využít stávající výjimky ze zákazu použití síly. Jelikož se sebeobrana pro tento případ nehodí, přichází v úvahu pouze zásahy prováděné Radou bezpečnosti OSN podle kapitoly VII Charty. RB OSN může na základě čl. 42 Charty podniknout takové akce s použitím síly, které považuje za nutné k udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti. Rozhodující pro otázku, zdali je možné při hrubém porušování lidských práv postupovat dle čl. 42 Charty, je výklad pojmu mezinárodní mír a bezpečnost.

Tento pojem byl původně vykládán restriktivně, ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti mohla způsobovat pouze situace s mezistátním prvkem. Tomuto výkladu přispívala i neakceschopnost RB OSN v době studené války. RB OSN nebyla v mnoha případech schopná reagovat ani na ohrožení míru s mezistátním prvkem, natož aby na základě širšího výkladu kapitoly VII Charty zasahovala proti hrubému porušování lidských práv. Výjimkou byly pouze rezoluce RB OSN ohledně Rhodesie a Jihoafrické republiky. Během studené války se uplatňovalo pravidlo, že represe vůči vlastnímu obyvatelstvu jsou vnitřní záležitostí státu a OSN nemá možnost do nich zasahovat na základě čl. 2 (7) Charty OSN. Ke změně dochází především na počátku devadesátých let, kdy je za ohrožení mezinárodního míru považováno i hrubé porušování lidských práv na území určitého státu. *Za zlomovou se v tomto směru považuje rezoluce RB OSN č. 688 z roku 1991, která byla přijata na ochranu kurdského obyvatelstva v Iráku*⁶¹. Tato rezoluce byla reakcí na pokračující represe iráckého režimu proti civilnímu obyvatelstvu po ukončení první války v Perském zálivu. Ačkoliv tato rezoluce nebyla výslovně přijata na základě kapitoly VII Charty, označila situaci v Iráku za ohrožení pro mezinárodní mír a požadovala zastavení represí, avšak neautorizovala použití síly. Návrh, který by použití síly umožňoval, by byl vetován ze strany Ruska a Číny. Přísnější text rezoluce by navíc zhoršil šance na její přijetí nestálými členy RB OSN. Přijetí této rezoluce, coby důležitého precedentu, totiž nebylo konsenzuální. Proti přijetí této rezoluce hlasovaly Kuba, Jemen a Zimbabwe, další dva státy, Čína a Indie, se zdržely hlasování. Všechny tyto státy kritizovaly rezoluci jako zásah do vnitřních záležitostí státu. Dnes už však tato širší interpretace ohrožení mezinárodního míru nevyvolává větší spory⁶². V pozdějších případech RB dokonce umožnila použití síly v reakci na čistě vnitrostátní stavy. Příkladem může být rezoluce č. 794 přijatá v roce 1992. Tato rezoluce nejenže označila situaci v Somálsku za hrozbu mezinárodnímu míru a bezpečnosti, ale navíc opravňovala státy k použití síly k zajištění bezpečného prostředí pro poskytování humanitární pomoci v Somálsku.

⁶¹ Ondřej, J., *Odzbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti*, op. cit., str. 53.

⁶² Tamtéž.

Posun ve výkladu tohoto pojmu umožnila i skutečnost, že rozhodnutí RB OSN jsou jen obtížně přezkoumatelná. RB OSN, stejně jako jakýkoliv jiný orgán mezinárodní organizace, musí jednat pouze v mezích pravomocí, které má vykonávat na základě zakládací mezinárodní smlouvy. Charta OSN však nezmocňuje žádný jiný orgán k přezkumu aktů RB OSN. Statut MSD sice tyto záležitosti z okruhu příslušnosti MSD výslovně nevylučuje, Soud však takový přezkum dosud v zásadě odmítá⁶³. Akty RB OSN jsou tak přezkoumatelné pouze v rámci posudkového řízení při splnění podmínek aktivní legitimace.

Sama Charta tak obsahuje výjimku ze zákazu použití síly, na základě které je možné uskutečňovat humanitárně motivované zásahy. Pro zásahy motivované ochranou lidských práv je proto v první řadě potřeba využívat postupy obsažené v kapitole VII Charty OSN. Ačkoliv RB OSN má možnost přijmout širokou škálu opatření včetně použití síly, její akceschopnost je narušována právem veta stálých členů RB. K zablokování návrhu tedy stačí nesouhlas USA, Ruska, Velká Británie, Francie nebo Číny. V. Bílková k tomu uvádí, že *“právo veta přitom mělo sloužit jako určitý štít chránící stále členy před tím, aby k prosazování obecných zájmů nedocházelo na úkor jejich individuálních potřeb. Postupem doby začaly ovšem velmoci chápat veto nikoli jako krajní prostředek, ale coby standardní nástroj zahraniční politiky. Ze štítu se tak stal meč, který často znemožňuje OSN zapojit se do řešení důležitých mezinárodních problémů a účinně zasáhnout tam, kde by její zásah byl třeba.”*⁶⁴ Řešení této situace je velmi obtížné, protože právo veta lze změnit pouze na základě změny Charty OSN, k níž je na základě čl. 108 Charty potřeba mj. i souhlas stálých členů RB OSN. Objevují se proto názory, že by bylo žádoucí, aby se stálí členové sami omezili v používání tohoto práva. Nezdá se však jako pravděpodobné, že by na sebeomezení svého práva veta stálí členové přistoupily. Nezájem byť jediného stálého člena RB OSN o podniknutí akce k zastavení hrubého porušování lidských práv tak bude mít za následek nemožnost provedení této akce. Fakticky to tedy znamená, že obyvatelstvo stálých členů RB OSN a jejich nejbližších spojenců nemůže

⁶³ Malenovský, J., op. cit., str. 396.

⁶⁴ Bílková, V., *Když velmoci řeknou ne... Právo veta v Radě bezpečnosti OSN*. Mezinárodní politika. 4/2007, str. 24.

počítat s ochranou zvenčí, pokud by proti nim byla domovským státem prováděna např. genocida.

Představuje tedy RB OSN dostatečný nástroj k prosazování ochrany lidských práv před jejich hrubým porušováním, když je ke schválení akce tímto orgánem potřeba shoda států, jejichž zájmy a vnímání světa se v mnoha ohledech diametrálně liší? Zastánci humanitární intervence tvrdí, že je tento mechanismus nedostatečný. Není možné spoléhat na to, že RB OSN, jako na politický orgán, bude ve všech případech účinně postupovat proti hrubým porušováním lidských práv. Zároveň zdůrazňují, že „*normy ius cogens, ztělesňující vrchol mezinárodněprávní normativní hierarchie, musí být doprovázeny efektivními sankcemi stíhajícími jejich porušování.*“⁶⁵ Vyslovují se proto pro existenci subsidiárního práva státu jednostranně zasáhnout proti porušování kogentně normované ochrany lidských práv pro případ neakceschopnosti RB OSN. K tomu, aby takovéto právo humanitární intervence vzniklo, je však potřeba vzniku nové normy mezinárodního práva.

5.4 Humanitární intervence jako mezinárodní obyčej

K tomu, aby vzniklo právo humanitární intervence, je nezbytné modifikovat kogentní zákaz použití síly. Na základě obyčejového mezinárodního práva, které je zachyceno v čl. 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu, však může být kogentní norma změněna pouze novou normou obecného mezinárodního práva stejné povahy. Právo humanitární intervence by tak muselo mít kogentní povahu, proto je jeho vznik obtížnější. Toto právo by mohlo být teoreticky obsahem mezinárodní smlouvy univerzální povahy či změny Charty OSN, ovšem takový vývoj je v současné době nereálný. Proto by mohlo být právo humanitární intervence obsaženo pouze v mezinárodním obyčeji. Proto bude nezbytné se zabývat tím, jakým způsobem takovýto obyčej vzniká a na základě analýzy praxe států zjistit, zdali takovéto pravidlo skutečně vzniklo.

⁶⁵ Barinka, R., op. cit., str. 887.

5.4.1 Vznik mezinárodního obyčeje kogentní povahy

Mezinárodní obyčej je jedním z hlavních pramenů mezinárodního práva, a jako takový je uveden v čl. 38 odst. 1 Statutu MSD. Skutečnost, že je mezinárodní obyčej uveden až za mezinárodní smlouvou, nemá vliv na rovnocennost obou těchto pramenů.

Mezinárodní obyčej ke svému vzniku potřebuje naplnění prvku materiálního a subjektivního. Materiální prvek představuje kvalifikovanou praxi států. Do praxe států přitom nejsou zahrnovány pouze precedenty (tedy činy nebo opomenutí subjektů mezinárodního práva, které mění v té či oné míře existující realitu⁶⁶), ale i chování států, které se určitým způsobem váží k precedentu jiného státu, jako je např. vyjádření podpory či tichý souhlas. Na praxi se nemusí podílet veškeré státy, rozhodující vliv na zformování obyčejového pravidla mají velmoci. Proto bude mezinárodní obyčej závazný i pro stát, který se této praxi nezúčastnil, ledaže by proti této praxi soustavně protestoval⁶⁷. Pokud však mezinárodní obyčej získá kogentní povahu, ani soustavné protesty nezabrání jeho závaznosti vůči státu, který se uchýlil k soustavným protestům proti praxi, která vedla ke vzniku této normy. Praxe států musí vykazovat určité znaky, musí být opakovaná, stejnorodá, nepřetržitá, déleodobá, rozšířená a reprezentativní. Subjektivní prvek, neboli *opinio iuris*, pak představuje přesvědčení subjektů o právní závaznosti předmětného chování.

Jelikož zákaz použití síly je kogentní pravidlo, musí mít i právo humanitární intervence kogentní povahu. Proto k obecným podmínkám vzniku obyčeje přistupuje ještě další požadavek – taková norma musí být na základě čl. 53 Vídeňské úmluvy „*přijata a uznaná mezinárodním společenstvím států jako celkem za normu, od níž není dovoleno se odchýlit a která může být změněna pouze novou normou obecného mezinárodního práva stejné povahy*“. Ke vzniku kogentní normy je tak nutné splnit i druhé, kvalifikované *opinio iuris*, což jen prohlubuje obtíže spojené se vznikem takovéto obyčejové normy. Na druhou stranu taková norma nemusí být uznána všemi členy mezinárodního společenství.

⁶⁶ Malenovský, J., op. cit., . str. 188.

⁶⁷ Tamtéž, str. 190.

Taková norma může být prosazena i přes lhostejnost či nesouhlas menšinové skupiny států, pokud je většina schopna příslušné kogentní pravidlo účinně prosadit v praxi⁶⁸.

Obyčejová norma, která by obsahovala právo humanitární intervence, by představovala novou výjimku ze zákazu použití síly. Na základě této skutečnosti tak musí být v průběhu obyčejotvorného procesu praxe států (tedy především precedenty), která ke vzniku mezinárodního obyčeje směřuje, považována za protiprávní. Cesta ke vzniku mezinárodního obyčeje tedy vede přes protiprávní jednání, pro vznik mezinárodního obyčeje platí negace jedné ze základních právních zásad – *ex iniuria ius oritur*⁶⁹. Základem pro vznik mezinárodního obyčeje však není „běžné“ protiprávní chování, ale pouze „kvalifikované“ porušení normy mezinárodního práva. Kvalifikované protiprávní jednání se od toho běžného liší v povaze důvodu, který byl využit pro ospravedlnění tohoto chování⁷⁰. Stát musí své protiprávní chování ospravedlňovat novým právem či bezprecedentní výjimkou z pravidla. Teprve takovéto „kvalifikované“ porušení právní normy může vést, pokud je v zásadě sdíleno i ostatními státy, ke změně obyčejového mezinárodního práva.

Nutnost takto ospravedlněného protiprávního jednání v obyčejotvorném procesu stanovil MSD ve svém rozsudku Nikaragua (1986). V tomto případě byl soud postaven před otázkou existence obyčejového práva intervence na podporu opozice uvnitř jiného státu, coby výjimku ze zásady nevměšování. Na podporu tohoto tvrzení Spojené státy poskytly soudu několik případů, kdy k takovému jednání skutečně došlo. Podle názoru MSD však tyto případy nebyly způsobilé založit mezinárodní obyčej právě kvůli povaze ospravedlnění tohoto jednání. Spojené státy své jednání ospravedlňovaly pouze při některých příležitostech, a to pouze v mezinárodněpolitické rovině. Proto MSD neshledal existenci takovéto obyčejové výjimky ze zásady nevměšování.

Pro posouzení existence tak bude nutné analyzovat zásahy států ospravedlňované humanitárními důvody a rozhodnout, zdali byly ze strany států ospravedlňovány

⁶⁸ Tamtéž, str. 229-230.

⁶⁹ Takto nazval A. Cassese svůj článek v *European Journal of International Law* Vol. 10 (1999) No. 1.

⁷⁰ Barinka, R., op. cit., str. 895.

existenci práva humanitární intervence, protože pouze tehdy mohlo vzniknout právo humanitární intervence.

5.4.2 Zásahy států ospravedlňované humanitárními důvody v době studené války

V době po přijetí Charty OSN došlo k několika případům použití síly, které mohou být pokládány za případy humanitární intervence. Někteří autoři pokládají za případy humanitární intervence zásah Belgie v Kongu v roce 1964, zásah USA v Dominikánské republice v roce 1965, zásah Indie ve východním Pákistánu v roce 1971, zásah Vietnamu v Kambodže na přelomu let 1978 a 1979, zásah Tanzánie v Ugandě v roce 1979, zásah Organizace východokaribských států pod vedením USA na Grenadě v roce 1983 a zásah USA v Panamě na přelomu let 1989 a 1990. Vzhledem ke zvolené definici humanitární intervence však nelze některé z výše uvedených zásahů pokládat za případy humanitární intervence, poněvadž nebyly reakcí na rozsáhlé a závažné porušování lidských práv. Navíc při některých zásazích hrálo porušování lidských práv spíše okrajovou roli, hlavním důvodem pro intervenci bylo upevnění mocenského postavení zasahujícího státu. To platí především o zásazích proti Dominikánské republice, Grenadě a Panamě. Větší pozornost proto bude věnována zásahům ve východním Pákistánu, Kambodže a Ugandě, které ukončily snad nejotřesnější případy porušování lidských práv.

5.4.2.1 Intervence Indie ve Východním Pákistánu (1971)

Území dnešního Bangladéše bylo od 18. století součástí britské Indie. Při rozpadu britské koloniální správy v roce 1947 se stal muslimský Bangladéš součástí nového pákistánského státu, který se tak skládal ze dvou území, Západního (dnešní Pákistán) a Východního (dnešní Bangladéš) Pákistánu, vzdálených od sebe více než 1.400 km. Značná vzdálenost od centrálních státních institucí umístěných v Západním Pákistánu, náboženské⁷¹, kulturní a jazykové odlišnosti, jakož i ekonomické vykořisťování Východního Pákistánu vedlo ke snahám

⁷¹ Zatímco v západním Pákistánu se praktikuje šiitský islám, ve východním Pákistánu převažuje sunnitský islám.

o osamostatnění. Tyto snahy se projevily vítězstvím stoupců větší autonomie ve volbách v roce 1970. Výsledky voleb však centrální vláda neuznala a na následné nepokoje odpověděla rozsáhlým a systematickým terorem obyvatelstva. Motivaci tohoto jednání ze strany Pákistánu ilustruje výrok jeho prezidenta, Yahya Khana: „zabijte tři milióny z nich a zbytek vám bude zobat z ruky“⁷². Snaze o obnovení kontroly nad východním Pákistánem a zastrašení politických odpůrců padlo za obět' zhruba 1.500.000 obyvatel, statisíce žen byly znásilněny, zemi opustilo na deset miliónů uprchlíků. Podle některých autorů závažnost tohoto jednání dosáhla stupně genocidy.

RB OSN nedokázala na tuto situaci reagovat. Indie podporovala snahu o nezávislost Bangladéše, a to jak finančně, tak i výcvikem guerillových jednotek složených z východopákistánských uprchlíků, což jen zvyšovalo napětí mezi Indií a Pákistánem. Bezprostředním podnětem k válce se však stal letecký útok pákistánského letectva na indické letecké základny v prosinci 1971. Přestože se vojenské operace probíhaly i na hranicích západního Pákistánu s Indií, nejdůležitější kapitolou v třetí indicko-pákistánské válce byla indická invaze do východního Pákistánu, který byl indickou armádou během 14 dnů obsazen.

Indie svůj zásah ve Východním Pákistáně sice zpočátku ospravedlňovala humanitárními důvody, tento argument byl však mnoha státy odmítnut, protože situaci ve východním Pákistáně chápaly jako vnitřní záležitost Pákistánu. Indie tak nakonec dala přednost sebeobraně, která představovala silnější právní základ pro její zásah⁷³. Ačkoliv i v indickém uvažování hrála významnou roli snaha oslabit svého největšího soupeře v regionu, hlavním důvodem pro zásah byla snaha o zastavení zvěrstev páchaných pákistánskými bezpečnostními složkami⁷⁴.

⁷² LAMB, Scott. *Never again?* [online]. 26. 1. 2005 [cit. 2010-03-06]. Spiegel.de. Dostupné na <http://www.spiegel.de/international/0,1518,338612,00.html>

⁷³ Fenton, N., *Understanding the UN Security Council: coercion or consent?*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2004, str. 15. Dostupné na <http://books.google.cz/books?id=SJniAeI6FCIC&pg=PP1&dq=Understanding+the+UN+Security+Council:+coercion+or+consent%3F&cd=1#v=onepage&q=&f=false> (navštíveno dne 5. března 2010).

⁷⁴ Sunga, L. S., *The Role of Humanitarian Intervention in International Peace and Security: Guarantee or Threat?* In Köchler H. (editor), *The use of force in international relations: challenges to collective security*. Vídeň: International Progress Organisation, 2006, str. 64-65. Dostupné na <http://www.google.ca/books?id=4yRLXWX1xIMC&pg=PP1&dq=The+use+of+force+in+international+relations:+challenges+to+collective+security&hl=cs&cd=1#v=onepage&q=&f=false> (navštíveno dne 5. března 2010).

Výsledný efekt indické intervence, vznik nezávislého státu Bangladéš, byl nicméně mezinárodním společenstvím uznám prostřednictvím vstupu tohoto nového státu do OSN.

5.4.2.2 Intervence Vietnamu v Kambodži (1978-1979)

V roce 1975 se v Kambodži⁷⁵ dostali k moci Rudí Khmerové a zavedli jeden z nejkrutějších režimů, které kdy spatřily světlo světa. Snaha o celkovou přestavbu společnosti doprovázená paranoidním strachem z nepřátel připravily o život mezi 1.400.000 a 2.200.000 osob. Zhruba polovina těchto obětí připadá na popravy (prováděné často krumpáčem či jinými brutálními způsoby ve snaze ušetřit municí), zbytek padl za obět' nedostatku zdravotní péče nebo hladomoru, část vyprodukované rýže byla přitom vyvážena do Číny výměnou za zbraně a municí.

Ačkoliv byly Kambodža i Vietnam socialistické státy, panovalo mezi nimi tradiční nepřátelství. Toto nepřátelství posilovala odlišná orientace v rámci komunistického bloku, který byl rozdělen na dva nesmiřitelné tábory – sovětský a čínský. Zatímco Kambodža se orientovala na Čínu, Vietnam patřil ke spojencům Sovětského svazu.

Vztahy mezi oběma státy poznamenaly především spory o průběh vzájemné hranice. Kambodža neměla zájem udržovat hranice zděděné z koloniální éry a nárokovala si část vietnamského území. Tato snaha byla navíc posílena fanatismem režimu Rudých Khmérů, vzájemné spory tak často přerůstaly v pohraniční srážky. Ačkoliv tyto srážky pravidelně končily kambodžskou porážkou, v roce 1978 se kambodžská armáda pokusila obsadit část vietnamského pohraničí a zmasakrovala přitom tisíce vietnamských civilistů. Vietnam se proto rozhodl nadobro odstranit režim Rudých Khmérů. V závěru roku 1978 zahájil rozsáhlou invazi do Kambodži a během několika týdnů jí obsadil. Vládu Rudých Khmérů nahradila vazalská provietnamská vláda a vietnamská vojska zůstala v Kambodži po dvanáct let.

⁷⁵ Za vlády Rudých khmérů byla Kambodža přejmenována na Demokratickou Kampučiu, v textu je pro zjednodušení užíván název Kambodža.

Vietnamské zdůvodnění invaze bylo víceméně ubohé a ani náznakem se neopíralo o humanitární důvody. Vietnam bagatelizoval podíl svých vojsk na svržení Khmérského režimu, který byl podle něj svržen kambodžskými protivládními silami. Vietnam prý použil sílu pouze na společné hranici, a to v sebeobraně k zastavení agrese ze strany Kambodže⁷⁶. Vietnamská vojska prý vstoupila do Kambodži až následně na pozvání nové vlády. Mezinárodní společenství toto zdůvodnění nepřijalo, a neakceptovalo ani výsledný efekt této intervence – vytvoření provietnamské vlády v Kambodži. Ta nebyla drtivou většinou států uznána, většina států uznávala za reprezentanta Kambodži i nadále Rudé Khméry, a to včetně západních států. V reakci na použití síly byly přijaty proti Vietnamu mezinárodní sankce.

5.4.2.3 Intervence Tanzanie v Ugandě (1979)

V roce 1979 došlo k zásahu Tanzanie v Ugandě, při němž byl svržen režim Idiho Amina. Tento diktátorský režim udržoval svou moc prostřednictvím brutální síly, byla používána především proti kmenům a etnickým skupinám, ve kterých viděl Amin potencionální nepřátele. Odhady počtu obětí tohoto paranoidního režimu sahají od 80.000 do 500.000 osob. Podnětem k válce však nebyla snaha o ochranu ugandského obyvatelstva před krutovládou Idiho Amina, ale pokus Ugandy o ovládnutí tanzanské Kagery v říjnu 1978. Tanzanie na tento čin odpověděla mobilizací a v únoru 1979 zahájila protiútok, pod jehož náporom se Aminův režim zhroutil.

Humanitární ohledy sice měly v tanzanském uvažování významné místo, její hlavní motivace však spočívala v zajištění tanzanské bezpečnosti⁷⁷ odstraněním nevypočitatelného režimu ze své blízkosti. Tanzanie navíc nebyla ve vztahu k Ugandě nestranná, protože podporovala ugandský exil, který se snažil o svržení Idiho Amina. Zásahem tedy jistě sledovala i posílení svého vlivu v Ugandě. Co je ovšem z našeho pohledu nejdůležitější, je mezinárodněprávní zdůvodnění

⁷⁶ Wheeler, N. J., *Saving strangers: humanitarian intervention in international society*. New York: Oxford University Press, 2000, str. 87. Dostupné na http://www.google.ca/books?id=AYQLyuN4_twC&printsec=frontcover&dq=related:ISBN0812233824&lr=&hl=cs#v=onepage&q=&f=false (navštíveno dne 11. března 2010).

⁷⁷ Sunga, L. S., op. cit., str. 67.

intervence. Tanzanie při svém zásahu neargumentovala právem humanitární intervence, ale sebeobranou. Proti takto rozšířenému pojetí sebeobranu však většina mezinárodního společenství silněji neprotestovala, protože pád Aminova režimu byl přijat s všeobecným ulehčením.

5.4.3 Právní status humanitární intervence v době studené války

Výše zmíněné intervence jsou považovány za nejvýznamnější zásahy, které v době studené války vedly k zastavení hrubého porušování lidských práv, v některých případech vedly dokonce k zastavení genocidy. I přes nepopiratelnou záslužnost těchto zásahů však tyto intervence nevedly k vytvoření práva humanitární intervence. Zasahující státy při těchto zásazích argumentovaly „klasicou“ výjimkou ze zásady použití síly – sebeobranou. Použití tohoto argumentu ulehčila skutečnost, že bezprostředním podnětem ke všem zásahům bylo použití síly ze strany státu, proti kterému byl zásah veden. Zatímco počáteční fázi těchto zásahů by bylo možné pod sebeobranu zahrnout, problematické je zahrnutí pozdější fáze pod sebeobranu, poněvadž došlo ke svržení vlády státu, proti kterému zásah směřoval. V případě Bangladéše došlo dokonce ke změně hranic. Zajímavý je postoj mezinárodního společenství ke zdůvodnění těchto zásahů pouze právem sebeobranu. Zatímco v případě Tanzanie mezinárodní společenství tuto argumentaci v zásadě akceptovalo, v případě Indie sebeobranu odmítlo, avšak přijalo výsledek tohoto zásahu. Vietnamské zdůvodnění intervence bylo také odmítnuto, mezinárodní společenství navíc odmítlo akceptovat výsledný efekt tohoto zásahu. O přijetí nebo nepřijetí této argumentace však většinou rozhodly politické, nikoliv právní důvody. Pokud tedy mají státy možnost zdůvodnit použití síly sebeobranou, nemají zpravidla zájem pouštět se na tenký led s argumentem o právu humanitární intervence.

Tyto zásahy také nebyly ideální z toho důvodu, že byly prováděny sousedními státy, jež byly vedeny i jinými motivy než jen ochrana lidských práv. V případě Vietnamské intervence tak šlo spíše o odstranění nebezpečného souseda než o zásah na podporu lidských práv. Nelze však brát ze zřetele skutečnost, že právě nepříznivé vztahy mezi zasahujícím státem a státem, proti kterému byl zásah

veden, přispěly k uskutečnění těchto intervencí a ve svém důsledku k zastavení systematického porušování základních lidských práv.

V době studené války státy v zásadě odsuzovaly porušování zákazu použití síly, byť šlo o zásahy, které přinesly zastavení hrubého porušování lidských práv⁷⁸, resp. genocidy. Když Indie svůj zásah zdůvodnila humanitárními důvody, mnoho států její argument odmítlo a indickou intervenci označilo za vměšování do vnitřních záležitostí Pákistánu. Humanitárními důvody neargumentovala ani Tanzanie a už vůbec ne Vietnam (který popíral samotnou skutečnost, že Rudé Khméry svrhl on). Takováto praxe států proto nemohla založit mezinárodní obyčej, který by spočíval v právu humanitární intervence. Humanitární intervence tak byla v období studené války nelegální.

Tomuto závěru odpovídá např. i zpráva britského ministerstva zahraničí z roku 1986, která se věnuje postavení humanitární intervence v mezinárodním právu. Tato zpráva shledává, že „*drtivá většina současných právních názorů se vyslovuje proti existenci práva humanitární intervence ze tří hlavních důvodů: Zaprvé, nezdá se, že by Charta OSN a moderní mezinárodní právo obsahovaly takové právo; Zadruhé, praxe států v posledních dvou staletích, a zvláště od roku 1945, poskytuje nanejvýš hrstku skutečných případů humanitární intervence, při důkladnějším hodnocení žádný; A nakonec, na základě opatrnosti, prostor pro zneužití takového práva hovoří silně proti jeho vytvoření.*“⁷⁹

V obecné rovině se k otázce použití síly za účelem dodržování lidských práv vyjádřil i MSD v případě vztahujícím se k vojenské a polovojské činnosti v Nikaraguy a proti ní v roce 1986. V tomto rozsudku MSD stanovil, že “ *použití síly nemůže být vhodným způsobem ke kontrole nebo zajištění dodržování lidských práv. Pokud jde o přijatá opatření, ochrana lidských práv, jednoznačně humanitární cíl, nemůže být slučitelná se zaminováním přístavů, zničením*

⁷⁸ Fenton, N., op. cit., str. 16.

⁷⁹ Glennon, M. J., *Limits of law, prerogatives of power: interventionism after Kosovo*. Houndmills: PALGRAVE, 2001, str. 24.

*rovných zařízení nebo s výcvikem, vyzbrojováním a vybavováním jednotek
contras.*⁸⁰

5.4.4. Zásahy států ospravedlňované humanitárními důvody po ukončení studené války

Uvolnění v mezinárodních vztazích na začátku devadesátých let napomohlo odblokovat RB OSN, která tak mohla efektivněji naplňovat své hlavní poslání – zachovávat mezinárodní mír. Zároveň začal být v činnosti OSN kladen větší důraz na dosahování jiného cíle – ochrany lidských práv.

Odblokovaná RB OSN tak začala aktivněji řešit případy hrubého porušování lidských práv uvnitř států. V některých případech přijala rezoluce, které nezmocňovaly použití síly proti státu, ve kterém byla lidská práva hrubě porušována. Příkladem může být výše zmíněná rezoluce č. 688 z roku 1991, která se vztahovala k represím iráckého režimu. V jiných případech RB v reakci na hrubé porušování lidských práv umožnila státům použití síly. Základem pro použití síly byla:

- Rezoluce č. 770 z roku 1992, která umožňovala použití síly k distribuci humanitární pomoci v Bosně a Hercegovině.
- Rezoluce č. 794 z roku 1992, která umožňovala použití síly k zabezpečení bezpečného prostředí pro distribuci humanitární pomoci v Somálsku.
- Rezoluce č. 836 z roku 1993, která umožňovala použití síly vzdušnými silami a jednotkami UNPROFOR při obraně bezpečných zón vytvořených v Bosně a Hercegovině a mj. i při ochraně humanitárních konvojů chráněných jednotkami UNPROFOR.
- Rezoluce č. 929 z roku 1994, která umožňovala použití síly jak k ochraně uprchlíků a civilistů ve Rwandě, tak i k zajištění bezpečnosti a podpoře při distribuci humanitární pomoci ve Rwandě.
- Rezoluce č. 940 z roku 1994, která umožňovala použití síly k odstranění vojenského režimu na Haiti a k návratu legitimně zvolených představitelů Haiti.

⁸⁰ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment. I. C. J. Reports 1986, p. 14., para 268

Tato rezoluce však sloužila spíše k návratu legitimní haitské vlády než k řešení násilností, které za vlády vojenské junty postihly Haiti.

- Rezoluce č. 1080 z roku 1996, která umožňovala použití síly k řešení humanitární krize ve východním Zairu.

Mimo akcí autorizovaných RB OSN došlo i k použití síly, motivovaném humanitárními důvody, avšak se souhlasem státu, na jehož území byla síla použita. Příkladem může být zásah států ECOWAS v Libérii v roce 1990 (ač o právní povaze souhlasu jsou v tomto případě pochybnosti). Dále byly prováděny zásahy, ve kterých humanitární cíle hrály pouze menší roli, jako byl např. zásah států ECOWAS v Sierra Leone v roce 1997.

RB OSN však nebyla schopná řešit veškeré humanitární problémy, které se po skončení studené války ve světě udály. Při absenci řešení ze strany RB OSN se některé státy rozhodly určité situace jednostranně. Oproti studené válce je v těchto případech síla častěji používána multilaterálně.

5.4.4.1 Intervence západních států v severním Iráku (1991)

Po porážce v první válce v Perském zálivu vypuklo v Iráku na šíitském jihu a na kurdském severu povstání proti režimu Saddáma Husajna. Irácký režim ve snaze znovu převzít kontrolu nad územím obsazeným rebely použil svá vojska, která začala brutálně likvidovat nejen povstalce, ale i civilní obyvatelstvo. Důsledkem byla humanitární katastrofa se zhruba 300.000 mrtvými a s více než 1,5 miliónu uprchlíků. Na tuto situaci reagovala RB OSN přijetím rezoluce č. 688, která tyto represe odsoudila a označila je za hrozbu pro mezinárodní mír. Nezmocňovala však žádný stát použít v reakci na tuto situaci sílu. Spojené státy, Velká Británie, Francie, Nizozemsko a další západní státy však i bez výslovného zmocnění zahájily operaci Provide Comfort na severu Iráku. Tato vojenská operace byla zaměřena především distribuci humanitární pomoci, na ochranu uprchlíků a na zajištění jejich bezpečného návratu.

Zasahující státy zdůrazňovaly při zdůvodnění svého zásahu humanitární motivy. Prezident George Bush (starší) zdůraznil, že „*vše co děláme je motivováno humanitárním zájmem*“⁸¹. Stejně tak Nizozemská vláda ve svém vystoupení

⁸¹ Welsh, J. M. (editor), *Humanitarian intervention and international relations*. New York: Oxford University Press Inc., 2004, str. 34.

před parlamentem zdůraznila, že „jde o přísně humanitární čin, v jehož průběhu byly veškeré vojenské akce zaměřeny výlučně na dosažení humanitárních úkolů“⁸². Většina států se přitom odvolávala na rezoluci č. 688, která podle nich představovala dostatečný právní základ pro operaci Provide Comfort. Takto argumentovala Francie („RB OSN přijala 5. dubna 1991 rezoluci 688, na jejímž základě je organizována největší humanitární operace v historii ve prospěch iráckých Kurdů a šíitů“⁸³), Nizozemsko („vláda je toho názoru, že rezoluce Rady bezpečnosti 688 poskytuje dostatečný právní základ pro tuto akci“⁸⁴) i Spojené státy („operace ‚safe havens‘⁸⁵ a severní bezletová zóna byly v souladu s rezolucí RB OSN č. 688“⁸⁶). Jak již bylo výše zmíněno, rezoluce č. 688 neautorizovala státy k použití síly. Jelikož zmocnění RB OSN k použití síly musí být výslovné, není možné ani extenzivním výkladem dojít k závěru, že předmětná rezoluce obsahuje implicitní zmocnění k použití síly. Takovému závěru neodpovídá ani průběh přijímání této rezoluce. Při zdůvodňování této intervence se tak zasahující státy systematicky neodvolávaly na existenci práva jednostranné humanitární intervence provedené bez souhlasu RB OSN.

5.4.4.2 Intervence NATO v Jugoslávii (1999)

Zásah Severoatlantické aliance proti Jugoslávské svazové republice představuje nejvýznamnější případ humanitární intervence po skončení studené války. Tento zásah nejenže zapříčinil zintenzívnění debaty o humanitární intervenci, ale byl i příležitostí k projevení postoje jednotlivých států k otázce humanitární intervence.

Příčinou k zásahu byla situace v Kosovu⁸⁷, území v jihovýchodní části Jugoslávie, jehož většinou populací tvoří Albánci. Historie soužití Albánců a Srbů je plná vzájemné nevráživosti. Na přelomu osmdesátých a devadesátých let došlo k oživení srbského nacionalismu (k jehož vzniku přispěla mj. i perzekuce, které čelili Srbové od autonomní správy, která byla v převážné míře v rukách Albánců), na jehož vlně došlo na počátku

⁸² Corten, O., Human Rights and Collective Security: Is There an Emerging Right of Humanitarian Intervention? In Alston, P., Macdonald, E., *Human Rights, Intervention, and the Use of Force*. Oxford: Oxford University Press, 2008, str. 102.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Britský název pro operaci Provide Comfort

⁸⁶ Welsh, J. M., op. cit., str. 34

⁸⁷ Mezinárodněprávní postavení Kosova, coby samostatného státu dosud není zcela jednoznačné. Většina států Kosovo neuznala za nezávislý stát. Valné shromáždění OSN se proto obrátilo na MSD s žádostí o vypracování posudku o souladu jednostranného vyhlášení nezávislosti Kosova.

devadesátých let ke zrušení autonomie Kosova. V reakci na neúspěšnost nenásilného odporu proti srbské perzekuci došlo k vytvoření Kosovské osvobozené armády („UČK“), jejíž financování se opíralo především o příjmy z organizovaného zločinu. Tato organizace začala v roce 1996 provádět teroristické útoky proti vládním bezpečnostním silám, nealbánským národnostem, i proti Albáncům, které pokládali za zrádce. Během operací srbských bezpečnostních sil proti povstalcům však docházelo ke zbytečným ztrátám na životech civilistů. Násilnosti z obou stran tak rozpoutávaly spirálu násilí. Mezinárodní společenství na situaci v Kosovu reagovalo přijetím několika rezolucí RB OSN, které situaci v Kosovu označovaly za hrozbu pro regionální mír, vyzývaly k zastavení nepřátelství a zahájení jednání. RB také zavedla zbrojní embargo jak proti Jugoslávii, tak proti UČK. Albánská a srbská stanoviska však byla natolik odlišná, že jednání mohla být jen stěží úspěšná. Zatímco albánci se nehodlali spokojit s ničím jiným, než s nezávislostí Kosova, jugoslávské vedení se za žádnou cenu nechtělo připravit o Kosovo, posvátné území srbských národních dějin. Situaci tak nezachránilo ani nepřímé jednání mezi jugoslávskou vládou a zástupci UČK ve Francii. V Kosovu tak pokračovaly násilnosti z obou stran, počet mrtvých dosáhl zhruba 2.500, z Kosova hromadně utíkali jak Albánci, tak Srbové. Počet uprchlíků se však různí. Miroslav Tejchman⁸⁸ uvádí 89.000 uprchlíků, z nichž 30.000 našlo útočiště v samotném Srbsku, podle Jana Eichlera⁸⁹ došlo k exodu zhruba 230.000 lidí.

V této situaci se NATO rozhodlo zahájit vzdušné údery proti JSR. Údery byly zahájeny 24. března 1999 a zpočátku byly namířeny především na vojenské cíle. Po několika dnech však severoatlantická aliance rozšířila své akce i na jugoslávskou infrastrukturu a civilní cíle, jako byly továrny, elektrárny, zásobníky nafty a plynu. I přes časté používání přesně naváděné munice se NATO nevyhnulo mnoha civilním ztrátám. Letecké útoky byly zastaveny až 10. června 1999 v souvislosti uzavřením dohody o dočasné správě Kosova jednotkami OSN pod vedením NATO. Ačkoliv dohoda zmiňovala jugoslávskou územní celistvost, neobsahovala budoucí řešení kosovského problému. Bezpečnost v Kosovu měly zajišťovat jednotky KFOR. Výsledný stav byl legalizován rezolucí RB OSN č. 1244.

⁸⁸ Pelikán, J. a kol., Dějiny Srbska, Praha: Lidové noviny, 2004, str. 547.

⁸⁹ Eichler, J., Terorismus a války na počátku 21. Století, Praha: Karolinum, 2007, str. 138.

Zasahující státy zdůvodňovaly svůj zásah především v politické a morální rovině. Těsně po zahájení leteckých úderů tak generální tajemník NATO Javier Solana deklaroval nutnost ukončení násilností a humanitární katastrofy, které nyní postihují Kosovo. Zdůraznil přitom, že jde o morální povinnost⁹⁰. Prezident Clinton uvedl, že ukončit tuto tragédii je morální nezbytnost. Většina států přitom argumentovala mimořádnými okolnostmi kosovského případu. Pokud jde o právní ospravedlnění svého jednání, tedy odkaz na normu mezinárodního práva, zasahující státy většinou argumentovaly souvislostí jejich zásahu s dříve přijatými rezolucemi RB OSN, které se kosovskému problému věnovaly. Tyto rezoluce situaci v Kosovu označovaly za hrozbu pro regionální mír a požadovaly po Jugoslávii (ale i po kosovských Albáncích) okamžité zastavení nepřátelství a ukončení operací jejich bezpečnostních složek, které postihují civilní obyvatelstvo. Protože Jugoslávie tyto požadavky nesplnila a RB OSN neměla v úmyslu podpořit použití síly, bylo jednostranné použití síly posledním možným řešením jak zabránit pokračování a dalšímu zhoršování situace poté, co byly marně vyčerpány mírové prostředky. Německo tak zastávalo názor, že ač zásah států NATO nebyl přímo autorizován RB OSN, byl takový zásah v souladu se smyslem a logikou předchozích rezolucí RB OSN⁹¹. Takovéto zdůvodnění jde však přímo proti znění a duchu Charty OSN. Není možné odvozovat z předchozích rezolucí RB OSN, které výslovně neautorizovaly státy k použití síly, implicitní souhlas k použití síly. Účelem těchto rezolucí nebylo v případě jejich neplnění zmocnit státy k použití síly, ale použít při řešení situace v Kosovu mírové prostředky. Takový závěr ostatně vyplývá i z průběhu přijímání předmětných rezolucí. Ty by byly jen těžko schváleny, pokud by obsahovaly zmocnění k použití síly. Souhlas RB OSN k použití síly musí být výslovný a daný předem. Většina zasahujících států přitom zdůrazňovala, že pro jedinečnost rozhodných skutečností nelze intervenci považovat za precedent⁹². To jen nadále podkopávalo význam tohoto zásahu pro vznik obyčejového práva humanitární intervence. NATO ani jednotlivé zasahující státy se tak při svém zásahu neodvolávaly na právo humanitární intervence.

⁹⁰ Corten, O., op. cit., str. 109.

⁹¹ Stromseth, J., Rethinking humanitarian intervention: the case for incremental change. In Holzgrefe, J. L., Keohane, R. O. (editoři), *Humanitarian intervention: ethical, legal and political dilemmas*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, str. 235.

⁹² Malenovský, J., op. cit., str. 387.

Velkou příležitostí pro potvrzení či vyvrácení legálnosti intervence NATO byla žaloba podaná Jugoslávií u MSD proti členským státům NATO, které se účastnily leteckých úderů. JSR v této žalobě vinila tyto státy z porušování několika závazků plynoucích z mezinárodního práva, především z porušení čl. 2 odst. 4 Charty OSN a z porušení Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidy. JSR zároveň požádala MSD o vydání předběžného opatření, které mělo spočívat v okamžitém zastavení aktů použití síly. Obrana většiny žalovaných států se však soustředila na zpochybnění jurisdikce MSD a nesplněním požadavku naléhavé potřeby pro vydání předběžného opatření. Svou účast na bombardování Jugoslávie v řízení právně zdůvodnily pouze některé ze žalovaných států. Francie, Itálie, Kanada a Portugalsko neposkytly žádné právní ospravedlnění své intervence. Zdůvodnění svého jednání poskytly Spojené státy, Německo, Nizozemsko, Velká Británie a Španělsko, které ospravedlňovaly své jednání poukazem na hrozící humanitární katastrofu⁹³. Jediným státem, který argumentoval právem humanitární intervence, byla Belgie. Podle jejího názoru představoval zásah NATO legální humanitární intervenci, která směřovala na ochranu hodnot chráněných kogentními normami mezinárodního práva. Zásah NATO podle Belgie nesměřoval proti územní celistvosti ani politické nezávislosti JSR, proto se na použití síly ze strany Severoatlantické aliance zákaz použití síly nevztahoval. Současně se Belgie odvolávala na precedenty z minulosti, jakými byl zásah Indie ve východním Pákistánu, Tanzanie v Ugandě a Vietnamu v Kambodži. MSD však nakonec nevyužil příležitosti postavit status humanitární intervence najisto, protože shledal nedostatek své příslušnosti a meritem věci se tak nezabýval.

Reakce ostatních států na bombardování Jugoslávie byla převážně negativní. Zásah kritizovaly nejen významné státy jako je Rusko, Čína nebo Indie, ale i Bělorusko, Ukrajina, Kuba, Libye, Írán a Irák. Společenství nezávislých států odsoudilo vojenskou intervenci a vyzvalo Jugoslávii k mírovému řešení kosovského konfliktu. Skupina z Ria, která sdružuje státy latinské Ameriky a karibské oblasti, vyjádřila znepokojení nad leteckými útoky Severoatlantické aliance. Hnutí nezúčastněných států vyjádřilo hluboké

⁹³ ICISS, *The Responsibility to Protect: research, bibliography, background: Supplementary Volume to the Report of International Commission on Intervention and State Sovereignty*. Ottawa: International Development Research Centre, 2001. str. 113. Dostupné na: http://books.google.cz/books?id=LNxSp209DSsC&printsec=frontcover&source=gbs_navlinks_s#v=onepage&q=&f=false (navštíveno 10. března 2010).

znepokojení nad zhoršením krize v Kosovu, JSR a v balkánské oblasti. Současně vyzvalo k zastavení válečných operací a zdůraznilo primární odpovědnost RB OSN při udržování mezinárodního míru a bezpečnosti⁹⁴.

5.4.5 Postavení humanitární intervence v současném mezinárodním právu

Zatímco humanitární intervence v období studené války byly prováděny vesměs jednostrannou akcí konkrétního státu, po roce 1990 jsou humanitární zásahy prováděny zpravidla kolektivní akcí více států. Oproti studené válce jsou v menší míře zásahy prováděny sousedními státy, což s sebou nese i lepší vyhlídky na nestrannost zasahujících států. Ačkoliv po skončení studené války došlo k několika humanitárně zdůvodňovaným zásahům, je obtížné předpokládat, že by na jejich základě došlo ke splnění požadavků na vznik nové obyčejové normy.

Problematické je splnění praxe států. Zasahující státy nezdůvodňovaly své vybočení ze zákazu použití síly existencí nového práva humanitární intervence. Svůj zásah se snažily obhájit s poukazem na implicitní zmocnění předcházejícími rezolucemi RB OSN nebo politickými či morálními proklamacemi o nezbytnosti zabránit humanitární katastrofě. Ovšem i v případě, kdyby zasahující státy tímto právem argumentovaly, by praxe států podle mého názoru jen stěží splňovala požadavek déledobosti, rozšířenosti a reprezentativnosti.

Ještě větším problémem se zdá být splnění subjektivní podmínky vzniku obyčeje, tedy přesvědčení subjektů o právní závaznosti potencionálního práva humanitární intervence. Z reakcí letecké bombardování Jugoslávie je patrné, že velké množství států odmítá možnost použití síly v reakci na hrubé porušování lidských práv. Ke kritice se připojily i tak významné státy, jak je Rusko, Čína nebo Indie. Diskuze o humanitární intervenci pokračovala i po skončení zásahu v Jugoslávii. Na Valném shromáždění OSN, které se uskutečnilo několik měsíců po skončení bombardování, zahájil generální tajemník OSN Kofi Annan debatu o vztahu mezi suverenitou a lidskými právy. V následné debatě se většina států postavila proti myšlence práva humanitární intervence, protože bylo v rozporu s Chartou OSN, resp. připouštěly možnost humanitární intervence pouze

⁹⁴ Corten, O., op. cit., str. 118-119.

za předpokladu, že bude schválena RB OSN⁹⁵. Menší skupina států složená z Austrálie, Bolívie, Kanady, Makedonie a Polska kritizovala nečinnost RB OSN v některých případech hrubého porušování lidských práv, aniž by však podporovala možnost jednostranné humanitární intervence. Za možnost použití síly zdůvodněné humanitárními důvody bez souhlasu RB OSN se postavila pouze Litva a Slovinsko.

V září 1999 se humanitární intervencí zabývali ministři zahraničí „skupiny 77“, tedy celkem 132 států. Výsledkem tohoto setkání byla deklarace, která odmítla právo humanitární intervence pro rozpor s Chartou OSN i s celým mezinárodním právem. Ke stejnému závěru došla i Organizace islámské konference v roce 2000 a konference Hnutí nezúčastněných států, která se otázce humanitární intervence věnovala v roce 2003⁹⁶.

Odpor proti humanitární intervenci plyne především z řad rozvojových států. Tyto státy v humanitární intervenci vidí záminku pro zasahování silnějších států do svých vnitřních záležitostí. Zvláště státy, které za sebou mají koloniální minulost, jsou často citlivé na zasahování především evropských států do jejich záležitostí. Další aspekt, na který naráží možnost vytvoření práva humanitární intervence, je možnost jejího zneužití. Jak plyne z výše uvedených případů humanitární intervence, k použití síly pouze z humanitárních důvodů dochází jen výjimečně. Za zásahem zpravidla stojí i jiné důvody, jako posílení vlastního vlivu, odstranění nebezpečného soupeře apod. Martin Dixon naznačuje, že je velmi nepravděpodobné, že by stát vynaložil ohromné úsilí a riskoval životy svých občanů zcela nezištně⁹⁷.

Podle převládajících názorů tak nedošlo k reinterpetaci Charty OSN, ani ke vzniku nového obyčejového práva humanitární intervence. Zatím totiž nebyly naplněny základní podmínky vzniku takové normy, praxe států nebyla dostatečná ke vzniku nové obyčejové normy. Závažný je však i nedostatek *opinio iuris* napříč státy, existenci obyčejového práva humanitární intervence odmítají především rozvojové státy. Navíc samy státy, které intervenovaly z humanitárních důvodů, se k existenci takového práva

⁹⁵ K těmto státům patřilo Alžírsko, Barbados, Bělorusko, Čína, Kypr, Kolumbie, Kostarika, Kuba, Egypt, Ekvádor, Indie, Indonésie, Irák, Jordánsko, Libye, Laos, Malajsie, Mexiko, Mongolsko, Namibie, KHLDR, Norsko, Peru, Filipíny, Katar, Rusko, JAR, Sýrie, Venezuela, Vietnam, Brazílie, Gambie, Írán, Jamajka, Lichtenštejnsko, Mali, Moldávie, Sierra Leone, Jižní Korea, Tunisko

⁹⁶ Corten, O., op. cit., str. 130-131.

⁹⁷ Dixon, M., *Textbook on International Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2007, str. 325.

dostatečně nepřihlásily. Jelikož by právo humanitární intervence muselo mít kogentní povahu, je třeba, aby bylo takové právo uznáno mezinárodním společenstvím států jako celkem za normu, od které se není možné odchýlit. K takovému stavu prozatím nedošlo. Je zřejmé, že státy nemají zájem o vznik takového práva. Ke stejným názorům dochází i zahraniční internacionalisté. A. Cassese uvádí, že obyčejová norma, která by opravňovala jednotlivé státy k přijetí ozbrojených opatření, které by měly za cíl ukončit hrubé a rozsáhlé porušování lidských práv, dosud nevykrytalizovala. Na základě tohoto závěru uvádí, že „*ačkoliv dodržování lidských práv tvoří jeden z hlavních cílů OSN, společně s mírem a sebeurčením, Charta upřednostňuje mír do takové výše, že zakazuje narušení míru a bezpečnosti, které by bylo potřebné k zajištění dodržování lidských práv. Jinými slovy, Charta nezmocňuje jednotlivé státy k použití síly proti jinému státu s úmyslem zastavit páchání ukrutností.*“⁹⁸ Cassese nicméně podotýká, že zásah v Kosovu a jiné případy použití síly za účelem zastavení rozsáhlých ukrutností, mohou postupně vést k vytvoření obecného pravidla humanitární intervence⁹⁹. Názor o protiprávnosti humanitární intervence zastává i Ian Brownlie, podle kterého dosavadní praxe států představuje pouze nejednoznačné případy humanitární intervence, zdůrazňuje také její odmítnutí 132 státy sdružených ve „skupině 77“. Na základě těchto skutečností uvádí, že „*zastánci humanitární intervence ignorují podmínky vzniku nových norem obyčejového práva*“¹⁰⁰.

5.5 Humanitární intervence jako jev nelegální, avšak legitimní?

Skutečnost, že zásah směřující k zastavení hrubého porušování lidských práv je *de lege lata* nelegální, však do určité míry představuje slabost současného mezinárodního práva. Možnost zasáhnout proti závažnému porušování lidských práv by bylo v některých případech jistě žádoucí. Pokud by např. v určitém státu probíhala genocida a RB OSN by byla nečinná nebo pro některého jejího členu s právem veta by byl zásah z politických důvodů nepřijatelný, pak by ostatním členům mezinárodního společenství nezbylo (pokud nechtějí vybočit z norem mezinárodního práva), než těmto zvěrstvům

⁹⁸ Cassese, A., *International Law*, op. cit., str. 321.

⁹⁹ Cassese, A.: *Ex iniuria ius oritur: Are We Moving towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in the World Community?* European Journal of International Law Vol. 10 (1999) No. 1 str. 29.

¹⁰⁰ Brownlie, I., *Principles of Public International Law*. New York: Oxford University Press, 2003, str. 712.

přihlížet. A. Cassese si proto v souvislosti se zásahem Severoatlantické aliance proti Jugoslávii klade zásadní otázku: *“Pokud jsme svědky tragédie, kterou zavinil člověk a RB OSN není schopná pro nesouhlas ze strany Ruska nebo Číny tuto situaci řešit zapojením mezinárodního společenství do zastavení masakrů a vyhánění, máme nečinně přihlížet tisícům zabíjených nebo brutálně perzekuovaných? Máme v těchto situacích mlčet a být nečinní jenom proto, že současné mezinárodní právo neposkytuje dostatečný základ pro řešení takovýchto situací? Nebo máme namísto toho obětovat dodržování právních norem na oltář lidského slitování?”*¹⁰¹ Na tuto otázku odpovídá, že z morálního pohledu může být takový zásah ospravedlnitelný a současně stanovuje podmínky, za kterých by takový zásah byl ospravedlnitelný. K tomuto závěru docházejí i další autoři.

Zdá se, že podobný názor zastávají i některé státy. Příkladem může být zasedání RB OSN několik dní po zahájení bombardování Jugoslávie. Během tohoto zasedání byl projednáván návrh rezoluce předložený Ruskem, který odsuzoval zásah NATO jako flagrantní porušení Charty a požadoval okamžité zastavení bombardování. Tento návrh podpořilo pouze Rusko, Čína a Namibie. Zbylých dvanáct států hlasovalo proti tomuto návrhu¹⁰².

Skutečnost, že určité jednání je nelegální, přitom je však vnímáno jako spravedlivé a správné (legitimní), však v mezinárodním právu nehraje nevýznamnou roli. Zatímco ve vnitrostátním právu je vynucování veřejnoprávních norem svěřeno nadřazenému subjektu, který musí postihovat veškerá protiprávní jednání bez ohledu na skutečnost, zdali se mu jeví jako legitimní, v mezinárodním právu jsou právní normy vynucovány jednotlivými státy. Je přitom pouze na jejich uvážení, zdali budou vystupovat proti nelegálnímu jednání, resp. zda přistoupí k donucovacím opatřením proti tomuto státu. Ačkoliv drtivá většina států nemá zájem o vznik práva humanitární intervence, tedy o vytvoření legální možnosti použít sílu na ochranu obyvatelstva před tyranii, některé z nich jsou za určitých okolností ochotné *ad hoc* tolerovat takovéto použití síly.

¹⁰¹ Cassese, Antonio: *Ex iniuria ius oritur*, op. cit., str. 25.

¹⁰² Proti návrhu rezoluce hlasovaly Argentina, Bahrajn, Brazílie, Kanada, Francie, Gabon, Gambie, Malajsie, Nizozemsko, Slovinsko, USA a Velká Británie.

5.6 Responsibility to Protect

V reakci na debatu o vztahu mezi suverenitou a lidskými právy kanadská vláda iniciovala vznik Mezinárodní komise pro intervenci a státní suverenitu (ICISS)¹⁰³, která v roce 2001 vypracovala obsáhlou zprávu Responsibility to Protect. Tato zpráva se nezaměřuje pouze na otázky použití síly, ale zabývá se obecně činnostmi, které mohou krizím spojeným s porušováním základních lidských práv předcházet, zastavit je a obnovit stav před krizí. Responsibility to Protect se tak nezabývá pouze reakcí na takovéto krize, ale i jejich prevencí a následnou rekonstrukcí¹⁰⁴. Responsibility to Protect je založena na zásadě primární odpovědnosti státu za ochranu svého obyvatelstva. Zpráva suverenitu nevnímá pouze v negativním smyslu, jako hráz před vměšováním do vnitřních věcí státu, ale vnímá jí i v pozitivním smyslu, jako povinnost státu zajistit ochranu svého obyvatelstva. Mezinárodní společenství vystupuje jako nositel odpovědnosti až v situaci, kdy stát není ochoten nebo schopen poskytnout obyvatelstvu dostatečnou ochranu. „Realizace této odpovědnosti tedy nemá povahu sankce vůči provinilému státu, ale představuje jakousi záchrannou síť pro strádající obyvatelstvo, již by neměl nikdo propadnout (a zůstat tak zcela bez ochrany a pomoci).“¹⁰⁵

Při realizaci odpovědnosti mezinárodního společenství za ochranu obyvatelstva je použití síly chápáno až jako krajní prostředek. Podmínkou pro ozbrojenou intervenci je spravedlivý důvod, který spočívá v „hrozbě či realizaci závažné a nenapravitelné škody lidským bytostem spočívající buď v rozsáhlých ztrátách na životě, uskutečněných či předvídatelných, ať již zahrnují genocidní úmysl nebo nikoli, které jsou výsledkem úmyslného jednání státu, nebo jeho nekonání či neschopnosti konat, nebo jeho selhání, nebo v rozsáhlých etnických čistkách, uskutečněných či předvídatelných, ať již jsou realizovány vraždami, násilným vyháněním, akty teroru nebo znásilněním.“¹⁰⁶ Ozbrojená intervence musí splňovat i tzv. principy opatrnosti, mezi které patří:

¹⁰³ International Commission on Intervention and State Sovereignty

¹⁰⁴ Bílková, V., *Odpovědnost za ochranu (R2P). Nová naděje nebo staré pokrytectví?*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010. str. 36.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ ICISS, *The Responsibility to Protect*, Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, op. cit., str. XII (překlad převzat z Bílková, V., *Odpovědnost za ochranu (R2P). Nová naděje nebo staré pokrytectví?* op. cit., str. 37.)

- Správný úmysl – za zahájením intervence může stát více důvodů, primárním účelem zásahu však musí být odvrácení či zastavení lidského utrpení.
- Vyčerpání jiných prostředků – ozbrojený zásah může být uskutečněn teprve po selhání mírnějších prostředků, resp. pokud tyto prostředky nejsou objektivně způsobilé krizi řešit.
- Přiměřenost prostředků – rozsah, trvání a intenzita zásahu by neměly být větší, než vyžadují okolnosti.
- Rozumné vyhlídky na úspěch – musí zde být reálná šance na úspěšné splnění stanoveného cíle, následky zásahu však nesmí přinést více škod, než kolik by způsobilo neuskutečnění zásahu.

Zpráva ICISS upřednostňuje použití síly se souhlasem RB OSN, je si nicméně vědoma možnosti zablokování či nečinnosti tohoto orgánu. Vybízí proto RB OSN, aby se okamžitě zabývala každou žádostí o intervenci zahrnující tvrzení o rozsáhlých ztrátách na životech či etnických čistkách a aby přijala odpovídající opatření k ověření tvrzených skutečností. Současně také ICISS navrhuje, aby se stálí členové RB OSN dobrovolně omezili ve využívání práva veta v situaci, kdy má použití síly na ochranu lidí většinovou podporu, pokud nejsou ohroženy jejich životní zájmy¹⁰⁷.

Pokud by přesto RB OSN odmítla takový návrh rezoluce nebo by nebyla schopná se takovým návrhem zabývat v přiměřené době, nabízí zpráva ICISS využití dalších potencionálních postupů. Možným řešením neakceschopnosti RB OSN vidí ve Valném shromáždění OSN v rámci procedury Sjednocení pro mír, která byla zavedena v padesátých letech právě pro řešení situací, kdy pro uplatnění práva veta není RB OSN schopna dostát své roli. Další možnost pak vidí v zásazích regionálních či sub-regionálních organizací vůči svým členům podle kapitoly VIII Charty. Ačkoliv tyto zásahy vyžadují předchozí souhlas RB OSN, praxe ukazuje, že v některých případech je možné intervenci legalizovat následně¹⁰⁸. Komise nicméně uznává, že přesto může dojít k situacím, které by vyžadovaly zásah, použití síly však nebylo schváleno ze strany RB OSN, ani ze strany VS OSN a zásah ze strany regionální či sub-regionální organizace není zamýšlen. V takové situaci nelze vyloučit, že se některé státy nebo koalice států

¹⁰⁷ Tamtéž, str. XII-XIII.

¹⁰⁸ Zpráva ICISS v této souvislosti zmiňuje intervenci států ECOWAS v Libérii v roce 1990 a v Sierra Leone v roce 1997.

uchýlí k použití síly bez schválení RB OSN. Pokud by takové použití síly splňovalo výše zmíněná kritéria a bylo by úspěšné, nepochybně by podkopalo postavení RB OSN.

Zpráva ICISS si našla cestu i na mezinárodněpolitickou úroveň, a to především díky iniciativě generálního tajemníka OSN Kofiho Annana. Na koncept Responsibility to Protect (R2P) navázala zpráva Panelu na vysoké úrovni pro hrozby, výzvy a změnu v roce 2004 i Zpráva generálního tajemníka K. Annana „Ve větší svobodě: směrem k rozvoji, bezpečnosti a lidským právům pro všechny“ z roku 2005. Ani jedna ze zpráv však nepřipouští použití síly bez souhlasu RB OSN, snaží se pouze o zlepšení fungování RB OSN¹⁰⁹. Doktrína R2P se dostala i na pořad jednání Světového summitu, který se uskutečnil v roce 2005 v New Yorku. Během debat, které v rámci tohoto summitu proběhly, došlo nejen k odmítnutí možnosti použít sílu bez mandátu RB OSN, ale i k celkovému okleštění doktríny R2P oproti zprávě ICISS. Závěrečný dokument neobsahuje ani požadavek na sebeomezení práva veta v RB OSN, ani kritéria legitimního použití ozbrojené síly. R2P přitom nepředstavuje vyloženě právní pojem, ale spíše institut na pomezí mezinárodního práva, politiky a morálky¹¹⁰. Z pohledu humanitární intervence je však důležité, že Závěrečný akt umožňuje pouze použití síly se souhlasem RB OSN. V tomto směru se tak koncept R2P vzdaluje humanitární intervenci, coby použití síly bez autorizace RB OSN.

¹⁰⁹ Bílková, V: Odpovědnost za ochranu, op. cit., str. 40.

¹¹⁰ Tamtéž, str. 6.

Závěr

Mezinárodněprávní ochrana lidských práv doznala za posledních šedesát let ohromný rozvoj. Ochrana lidských práv tak posiluje svůj význam mezi hodnotami chráněnými mezinárodním právem. Došel však tento vývoj tak daleko, aby ochrana lidských práv sesadila z trůnu nejvyšší hodnoty mezinárodního práva udržování míru a bezpečnosti? Podle mého názoru zatím vývoj tak daleko nedošel. A. Cassese k tomu uvádí, že v rámci současného mezinárodního společenství se uplatňují tři základní hodnoty: mír, lidská práva a sebeurčení. Jakmile nastane konflikt nebo napětí mezi těmito hodnotami, mír tvoří vždy nejvyšší a převažující faktor. Jakkoliv významné je dodržování lidských práv a zásada sebeurčení, nemohou tyto hodnoty ohrozit mír¹¹¹.

Tato skutečnost předurčuje i odpověď na hlavní otázku této práce, tedy na otázku postavení humanitární intervence v současném mezinárodním právu. Ačkoliv mezi znalci mezinárodního práva nepanuje jednoznačná shoda, většina z nich se přiklání k názoru, že humanitární intervence je dle současného mezinárodního práva protiprávní. Tento názor zastává i autor této práce. Ačkoliv by bylo jistě přínosné, pokud by bylo možné i bez souhlasu RB OSN provést legální ozbrojený zásah k zastavení hrubého porušování lidských práv, které šokuje svědomí lidstva, nenašel jsem pro tento závěr oporu v mezinárodním právu.

Zákaz použití síly v mezinárodních vztazích, formulovaný v roce 1945, stále tvoří nejzákladnější pravidlo mezinárodního práva. Ačkoliv jeho jazyková formulace poskytuje základ pro závěr jak o legálnosti, tak i ilegálnosti humanitární intervence, pomocí systematického, teleologického i historického docházíme k jednoznačnému závěru. Přijetím Charty OSN došlo k postavení humanitární intervence mimo mezinárodní právo. Tento závěr potvrzuje jak následná praxe států, tak i judikatura Mezinárodního soudního dvora.

K určení právního postavení humanitární intervence v současnosti je však nutné zohlednit vývoj, ke kterému došlo po přijetí Charty, tedy především rozvoj v oblasti lidských práv a praxi států. Po přijetí Charty totiž došlo k několika ozbrojeným

¹¹¹ Cassese, A., *Ex iniuria ius oritur*, op. cit., str. 24-25.

zásahům, které vedly k zastavení hrubého porušování lidských práv. Nejvýznamnější z těchto zásahů jsou intervence Indie ve východním Pákistánu v roce 1971, intervence Vietnamu v Kambodži na přelomu let 1978 a 1979, intervence Tanzanie v Ugandě v roce 1979, intervence západních států v severním Iráku v roce 1991 a intervence Severoatlantické aliance v Jugoslávii v roce 1999. Proto je nutné odpovědět na otázku, zdali tyto zásahy vedly k vytvoření nového obyčejového pravidla humanitární intervence, které by představovalo další výjimku ze zákazu použití síly.

Je přitom zřejmé, že jestliže se přijetím Charty stala humanitární intervence ilegální, může být základem pro vznik obyčejového práva humanitární intervence pouze taková praxe států, která by byla založena na protiprávním jednání. Mezinárodní obyčej přitom nemůže založit jakékoliv protiprávní jednání, ale pouze takové, které je právně zdůvodněno právě odkazem na novou normu mezinárodního práva. A právě tato skutečnost je kamenem úrazu. Prakticky žádný ze zasahujících států totiž neospravedlňoval své jednání poukazem na právo humanitární intervence. Státy zdůvodňovaly svůj zásah klasickými výjimkami ze zákazu použití síly jako je sebeobrana nebo extenzivním výkladem rezolucí RB OSN, které ovšem neopravňovaly státy k použití síly.

Další překážku k vytvoření obyčeje představuje nedostatečné *opinio juris*. Příležitostí ke zjištění aktuálního postoje států k humanitární intervenci byl jak zásah NATO v Jugoslávii a následná debata iniciovaná generálním tajemníkem OSN na Valném shromáždění OSN, tak i diskuze nad koncepcí Responsibility to Protect. Ve prospěch humanitární intervence se však vyjádřil pouze nepatrný počet států, většina se vyslovila proti humanitární intervenci. Nebyly tak splněny podmínky vzniku nové obyčejové normy, a již vůbec se nedá hovořit o splnění podmínek vzniku nové kogentní normy. Podle některých států je navíc humanitární intervence zdiskreditovaný pojem. Nezdá se tak, že by státy měly zájem o vznik další výjimky ze zákazu použití síly. Taková výjimka přitom nemůže vzniknout pouze na základě závěru o legitimitě či morálnosti humanitárního zásahu, ale pouze na základě chování států.

Ostatně ani samotná možnost kolize dvou (a více) kogentních norem by neměla přicházet v úvahu. Jestliže je kogentnost určité mezinárodní normy dána mezinárodním obyčejem, pak tato kogentnost v nezměněném rozsahu platí pouze do okamžiku zániku

tohoto obyčeje¹¹² nebo jeho změny. Základem pro jeho změnu přitom může být opět pouze praxe států a *opinio iuris*¹¹³. Musí proto nutně platit, že pokud praxe států a *opinio iuris*, které vedly ke vzniku nového kogentního pravidla, nezměnily dosavadní kogentní normy, může nové kogentní pravidlo upravovat pouze záležitosti dosud kogentními normy neupravené. Kolize mezi mezinárodními obyčeji by tak teoreticky neměla nastat, tento závěr však naráží na skutečnost, že přesný okamžik vzniku obyčeje, stejně jako jeho přesný obsah, je jen obtížně zjištělný.

Ačkoliv legitimnost či morálnost konkrétního humanitárního zásahu nejsou faktory, které by byly způsobilé vytvořit mezinárodní obyčej, nejsou tyto faktory z mezinárodněprávního hlediska ani zcela bez významu. Mezinárodní právo totiž vynucení svých norem svěřuje jednotlivým státům a z praktického hlediska je jejich postoj k nelegální humanitární intervenci důležitý. Pokud bude stát považovat nelegální humanitární intervenci za spravedlivou, morální či legitimní, jistě to ovlivní jeho reakci na takovéto porušení mezinárodního práva. Příkladem může být jednání RB OSN krátce po zahájení bombardování Jugoslávie ze strany NATO, na kterém se Rusko neúspěšně pokusilo prosadit rezoluci odsuzující zásah Severoatlantické aliance. Proti jejímu přijetí hlasovala i např. Malajsie, která se jinak řadí spíše mezi odpůrce humanitární intervence a která se na následném jednání Valného shromáždění řadila do tábora států, který odmítal legálnost humanitární intervence pro její rozpor s Chartou OSN. Ačkoliv tedy státy nepodporují vznik práva humanitární intervence, jsou některé z nich ochotny *ad hoc* tolerovat humanitární intervenci, která je dle jejich názoru legitimní.

Legální provádění humanitárně motivovaných zásahů je tak i nadále svěřeno RB OSN. I nadále je tak možné legálně použít sílu pouze v sebeobraně nebo na základě zmocnění RB OSN. Zejména po konci studené války přistoupila RB k rozšíření pojmu ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti a zahrnuje pod něj i ryze vnitrostátní situace, mj. právě případy systematického a masového porušování lidských práv. Možnost reakce RB na tyto situace je však limitována její političností, zejména zneužíváním práva veta jejími stálými členy. Určitou naději na zlepšení jejího fungování představoval koncept

¹¹² Zánik mezinárodního obyčeje je označován jako *desuetudo*. Jeho základem je jakási kvalifikovaná praxe států a *opinio iuris* obrácené naruby. Státy tedy dlouhodobě nejednají podle této normy a ani nejsou vnitřně přesvědčeny o její závaznosti.

¹¹³ Pokud nepočítáme možnost změny mezinárodního obyčeje mezinárodní smlouvou.

Responsibility to Protect, který původně počítal s dobrovolným omezením stálých členů RB ve využívání práva veta, jakož i stanovením kritérií legitimního použití síly. Ve snaze o přijetí tohoto konceptu mezinárodním společenstvím však došlo k jeho rozmělnění a vypuštění návrhů na efektivnější fungování RB. Přesto se mezinárodní společenství přijetím R2P přihlásilo k subsidiární odpovědnosti za ochranu obyvatelstva v případě, že se mu této ochrany nedostává od domácího státu. Praktická realizace této odpovědnosti však zatím není příliš přesvědčivá.

Seznam zkratek

ICISS	Mezinárodní komise pro intervenci a státní suverenitu
JSR	Jugoslávská svazová republika
NATO	Severoatlantická aliance
OSN	Organizace spojených národů
R2P	Responsibility to Protect
RB	Rada bezpečnosti Organizace spojených národů
VS	Valné shromáždění Organizace spojených národů

Seznam použité literatury:

Monografické publikace v češtině

- Bílková, V., *Odpovědnost za ochranu (R2P). Nová naděje nebo staré pokrytectví?*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010.
- Čepelka, Č., Šturma, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C. H. Beck, 2008.
- Čepelka, Č., Šturma, P., Bílková, V., *Kodifikace a rozvoj mezinárodního práva*. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008.
- Eichler, J., *Terorismus a války na počátku 21. Století*. Praha: Karolinum, 2007.
- Malenovský, J., *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2008.
- Ondřej, J., *Odzbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005.
- Pelikán, J. a kol., *Dějiny Srbska*. Praha: Lidové noviny, 2004.
- Potočný, M., Ondřej, J., *Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část*. Praha: C. H. Beck, 2006.
- Seidl-Hohenveldern, I., *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: ASPI, 2006.
- Šturma, P., *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2002.
- Šturma, P. a kol., *CASEBOOK : Výběr případů z mezinárodního práva veřejného*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2009.
- Šturma, P. (editor), *Právní následky mezinárodně protiprávního chování*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2007.

Zahraniční monografické publikace

- Alston, P., Macdonald, E. (editoři), *Human rights, intervention and the use of force*. New York: Oxford University Press, 2008.
- Brownlie, I., *Principles of Public International Law*. New York: Oxford University Press, 2003.
- Cassese, A., *International Law*. New York: Oxford University Press, 2003.

- Dixon, M., *Textbook on International Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2007.
- Fenton, N., *Understanding the UN Security Council: coercion or consent?*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2004. Dostupné na <http://books.google.cz/books?id=SJniAe16FCIC&pg=PP1&dq=Understanding+the+UN+Security+Council:+coercion+or+consent%3F&cd=1#v=onepage&q=&f=false> (navštíveno dne 5. března 2010).
- Glennon, M. J., *Limits of law, prerogatives of power: interventionism after Kosovo*. Houndmills: PALGRAVE, 2001.
- Gray, C., *International law and the use of force*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Holzgrefe, J. L., Keohane, R. O. (editoři), *Humanitarian intervention: ethical, legal and political dilemmas*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- ICISS, *The Responsibility to Protect, Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, Ottawa: The International Development Research Center, 2001. Dostupné na <http://www.iciss.ca/report-en.asp> (navštíveno dne 18. února 2010).
- ICISS, *The Responsibility to Protect: research, bibliography, background: Supplementary Volume to the Report of International Commission on Intervention and State Sovereignty*. Ottawa: International Development Research Centre, 2001. Dostupné na: http://books.google.cz/books?id=LNxSp209DSsC&printsec=frontcover&source=gbs_navlinks_s#v=onepage&q=&f=false (navštíveno 10. března 2010).
- Köchler, H. (editor): *The use of force in international relations: challenges to collective security*. Vídeň: International Progress Organisation, 2006. Dostupné na <http://www.google.ca/books?id=4yRLXWX1xIMC&pg=PP1&dq=The+use+of+force+in+international+relations:+challenges+to+collective+security&hl=cs&cd=1#v=onepage&q=&f=false> (navštíveno dne 5. března 2010).

- Murphy, S. D., *Humanitarian intervention: the United Nations in an evolving world order*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996. Dostupné na http://www.google.ca/books?id=sZa_RlVjiSMC&pg=PA1991&dq=humanitarian+intervention&lr=&hl=cs&cd=4#v=onepage&q=&f=false (navštíveno dne 19. února 2010).
- Welsh, J. M. (editor), *Humanitarian intervention and international relations*. New York: Oxford University Press Inc., 2004.
- Wheeler, N. J., *Saving strangers: humanitarian intervention in international society*. New York: Oxford University Press, 2000. Dostupné na http://www.google.ca/books?id=AYQLyuN4_twC&printsec=frontcover&dq=related:ISBN0812233824&lr=&hl=cs#v=onepage&q=&f=false (navštíveno dne 11. března 2010).

Články

- Barinka, R., *Status humanitární intervence v mezinárodním právu*. Právník 9/2003, str. 855-900.
- Cassese, A., *Ex iniuria ius oritur: Are We Moving towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in the World Community?*. European Journal of International Law Vol. 10 (1999) No. 1, str. 23-31.
- Murphy, S. D., *The Intervention in Kosovo: A Law-Shaping Incident?* American Society of International Law Proceedings (2000), str. 302-304.
- Bílková, V., *Když velmoci řeknou ne... Právo veta v Radě bezpečnosti OSN*. Mezinárodní politika. 4/2007, str. 21-24.

Judikatura

- Corfu Channel case, Judgment of April 9th, 1949: I. C. J. Reports 1949, p. 4.
- Reservations to the Convention on Genocide, Advisory Opinion: I. C. J. Reports 1951, p. 15.

- Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, Judgment, I. C. J. Reports 1970, p. 3.
- Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 1996, p. 226.
- Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment. I. C. J. Reports 1986, p. 14.
- Naulilaa (Germany v. Portugal); 2 Int. 238. Arb. Awards 1013

Internetové zdroje

- <http://cs.wikipedia.org>
- <http://en.wikipedia.org>

Abstract

Humanitarian intervention

Humanitarian intervention is defined as a threat or use of force across state borders by a state, group of states or international organization primary aimed at preventing or ending widespread and grave violations of the fundamental human rights of individuals other than its own citizens, without the permission of the state within whose territory force is applied and even without permission of the United Nations Security Council. The purpose of my thesis is to analyse legal status of humanitarian intervention. Question of legality humanitarian intervention is one of the most controversial topics in international law and represents conflict between two major values of international law – international peace and protection of human rights. Both of these values are under protection of peremptory rules.

The origins of humanitarian intervention can be tracked to natural law theoreticians in seventeenth century, but significant examples of humanitarian intervention occurred in nineteenth century. In accordance with traditional international law was humanitarian intervention lawful because the use of force wasn't forbidden by any legal norm. By virtue of adoption of the UN Charter was prohibited use of force and humanitarian intervention became illegal. But after the adoption of UN Charter occurred crucial development of human rights and standards in treatment with population. In addition, some states carried out successful humanitarian intervention. Are these circumstances sufficient to create customary rule of humanitarian intervention?

The thesis is composed of introduction, five chapters and conclusion. The introduction provides basic deliberations, purpose of the thesis, reasons for the choice of this topic and basic literature. Introduction also describes the structure of the thesis.

Chapter one concentrates on problems with definition of humanitarian intervention.

Chapter two examines the development of humanitarian intervention. This chapter consists of five parts. First part is focused on development of humanitarian intervention before First World War, second describes effort on limitation of use of force between First and Second World War. Third part briefly dedicate to adoption of UN Charter,

fourth part deals with typical feature of modern international law – distinction between *ius dispositivum* and *ius cogens*. Fifth part is dedicated to protection of human rights contained in general international law.

Chapter three briefly examines legal consequences of internationally wrongful acts, the enforcement of international obligations is comprised in chapter four.

Chapter five is dominant part of the thesis and is addressed the issue of legality of humanitarian intervention in post-1945 international law. This chapter includes six parts. First part answers to the question, if the prohibition of use of force defined in UN Charter applies to humanitarian intervention. Second part briefly mentions the development of law of human rights after Second World War. Third part examines possibility of using UN Security council to prevent widespread and grave violations of the fundamental human rights. Fourth part answers to the question, if is possible existence of international custom of humanitarian intervention. It describes conditions of creation new customary norm and concentrates on state practice and attitude of states to humanitarian intervention. Fifth chapter illustrates, that even illegal conduct may be considered as legitimate. Sixth chapter is dedicated to concept Responsibility to Protect.

Conclusion express opinion, that humanitarian intervention is *de lege lata* illegal, because the conditions of creation of new customary norm weren't met. Nevertheless, many states are willing to tolerate humanitarian intervention.

Klíčová slova

Humanitární intervence	-	Humanitarian intervention
Použití síly	-	Use of force
Porušování lidských práv	-	Human rights violation